АДОЛАТ
ҲАР ИШДА
ҲАМРОҲИМИЗ
ВА
ДАСТУРИМИЗ
БЎЛСИН!

ИНСОН ва ҚОНУН

2002 йил
8 ОКТЯБР
сешанба
№ 40 (296)
Сотувда
эркин
нархда

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

1996 йилнинг январидан нашр этилади

ҲАМКОРЛИК ВА ЎЗАРО АНГЛАШУВ – УМУМИЙ МУАММОЛАРНИ ЕЧИШНИНГ ЯГОНА ЙЎЛИ

5-6 октябрь кунлари Тожикистон пойтахти Душанбеда "Марказий Осиё ҳамкорлиги" ташкилоти саммити ҳамда Халқаро Оролни қутқариш жамғармасига аъзо мамлакатлар давлат раҳбарлари — Ислом Каримов, Нурсултон Назарбоев, Асқар Акаев ва Имомали Раҳмоновнинг учрашуви бўлиб ўтди.

Ислом Каримовнинг Душанбега ташрифи ҳукумат қароргоҳида Тожикистон раҳбари билан учрашувдан бошланди. Унда президентлар ўзаро муносабатларни ривожлантириш, сиёсий, иқтисодий, маданий, ижтимоий ҳамкорлик, шунингдек, минтақавий хавфсизлик масалалари юзасидан фикр алмашди.

Тожикистон Президентининг Душанбеда бунёд этилган янги қароргоҳида мезбон мамлакат ҳамда Ўзбекистон, Қозоғистон ва Қирғизистон раҳбарларининг тор доирадаги учрашуви бўлди. Унда икки ва кўп томонлама муносабатлар, минтақавий ва халқаро муаммолар муҳокама қилинди.

Таъкидламоқ жоизки, Марказий Осиё иқтисодий ҳамжамияти негизида янгича шаклда ташкил этилган "Марказий Осиё ҳамкорлиги" демократик тузилмадир. Президент Ислом Каримов таъбири билан айтганда, у аъзо давлатлар ўртасида ўзаро ҳурмат ва ишонч тамойилларига таянган ҳолда кенг кўламли мулоқотлар ўтказиш, умумий муаммоларга келишув ва маслаҳатлар орқали умумий ечим топиш имконини яратди. Илгари Марказий Осиё иқтисодий ҳамжамияти фаолияти фақат иқтисодиётга оид масалалар билан чекланган бўлса, унинг заминида тузилган янги ташкилот олдига барча соҳаларда ҳамкорликни ривожлантириш мақсади қўйилган. Шу боис Душанбе саммитида кўп ва хилма-хил масалалар муҳокама этилди.

Аввало минтақамиз мамлакатларини бефарқ қолдирмайдиган Афғонистонда ҳали ечимини топмаган кўплаб муаммолар мавжуд. Ислом Каримов таъкидлаганидек, Афғонистонда террор ўчоқлари яксон қилинди, лекин мамлакатда ҳамон наркотик моддалар муаммоси бартараф этилгани йўқ. Бундан ташқари, ҳали Афғонистонни қуролсизлантириш, марказий ҳокимиятни мустаҳкамлаш, маҳаллий ҳокимият органлари ҳамда миллий армияни шакллантириш борасида кўп иш қилиниши керак.

Албатта, аксилтеррор операциясининг самараси ўлароқ Афғонистон тинч ҳаётга қадам қўя бошлади. Лекин мамлакат четдан келадиган ёрдамсиз оёққа туриб кета олмайди. Айни пайтда эса Афғонистонга ёрдам кўрсатиш борасида Марказий Осиё мамлакатларининг ҳар бири алоҳида-алоҳида иш тутаётганини кузатиш мумкин. Президент Ислом Каримов қўшни юртга кўмаклашишда саъй-ҳаракатларни ўзаро мувофиқлаштириш таклифини илгари сурди.

Гап шундаки, Токио конференциясида донор давлатлар Афғонистонга катта миқдорда иқтисодий ва молиявий ёрдам кўрсатишга қарор қилган эди. Кўмаклашишни зиммасига олган мамлакатлар вакиллари аввал Президент Ҳомид Карзай билан келишиб, турли йўналишлар бўйича алоҳида дастурлар тузади. Шундан кейин пудратчига мурожаат қилади. Афғон заминига кириб борадиган асосий сармоя ва ёрдам эса Марказий Осиё минтақасидан ўтиши табиий. Минтақамизда қурилиш, қишлоқ хўжалиги, коммуникация, энергетика, хуллас, барча соҳалар бўйича улкан салоҳият мавжуд. Демак, Афғонистондаги лойиҳаларни келишилган ҳолда биргаликда амалга ошириш мумкин.

Хусусан, Ҳомид Карзай Ўзбекистон Президентига мактуб йўллаб, Афғонистондаги ўнта кўприкни тиклашда ёрдам сўраган. Ваҳоланки, қўшни ўлкада бажарилиши керак бўлган бундай ишлар анчагина. Уларни амалга ошириш ҳам Афғонистонга, ҳам минтақамиз мамлакатларига фойда келтиради. Президентимизнинг мазкур таклифи бир овоздан қўллаб-қувватланди ва саммитнинг якуний ҳужжатига алоҳида банд сифатида киритилди.

Бевосита иқтисодий соҳага келсак, президентлар интеграция жараёнларига тўсиқ бўлаётган омиллар хусусида суҳбатлашди. Келишувга биноан ҳукуматларга бу борадаги муаммоларни теран таҳлил этиш ва амалий ечим топиш вазифаси топширилди. Жумладан, савдо-сотиқни ривожлантириш учун божхона, чегара, солиқ каби соҳаларга оид масалалар кўриб чиқилиб, уларни ўзаро мувофиқлаштирувчи қарорлар чиқарилади.

"Марказий Осиё ҳамкорлиги" демократик тузилма, дедик. Ислом Каримов ташкилотнинг нуфузи ва самарадорлигини ошириш учун минтақавий ҳамжамият доирасида қабул қилинган ҳужжатларни танқидий нуқтаи назардан кўриб чиқиш ва иш бермаётганларини бекор этиш таклифини илгари сурди. Маълумотларга кўра, шу чоққача Марказий Осиё иқтисодий ҳамжамияти ва унинг меросхўри бўлмиш "Марказий Осиё ҳамкорлиги" доирасида жами 243 ҳужжат имзоланган. Саммит қатнашчилари уларнинг ҳаммасини қайта кўриб чиқишга келишди.

Ҳукумат қароргоҳида президентларнинг учрашуви кенгайтирилган тартибда давом этди. Унда иқтисодий интеграция, транспорт коммуникациялари, ижтимоий, маданий алоқаларга доир масалалар муҳокама қилинди. Келишувга биноан, ноябрь ойида Ўзбекистон пойтахтида минтақа миқёсидаги бизнес-форум ўтказилади. Йил охиригача эса яна Тошкентда ташкилотга аъзо мамлакатлар парламентлари вакилларининг йиғилиши ўтказиладиган бўлди.

Таъкидламоқ жоизки, "Марказий Осиё ҳамкорлиги"нинг самарадор ташкилот эканлигига ана шу икки анжумандан ҳам ишонч ҳосил қилиш мумкин. Бизнес-форум ишбилармонларнинг янгича руҳда, очиқча мулоқот қилишига имконият яратса, парламентлар вакилларининг учрашуви ташкилот ҳуқуқий базасини мустаҳкамлашда муҳим омил бўлади. Бир мисол, Ўзбекистон билан Қозоғистон яқинда давлат чегараларининг делимитацияси тўғрисида якуний ҳужжат қабул қилди. Музокараларда яқин кунларда бу ҳужжат икки мамлакат парламентлари томонидан ратификация қилиниши таъкидланди.

Мамлакатимиз раҳбари минтақа давлатларининг барчасида ўзаро чегараларни делимитация қилиш тўғрисидаги таклифини илгари сурганида, саммит қатнашчилари уни якдиллик билан қўллаб-қувватлади. Замонавий муносабатлар замон талабларига мос бўлмоғи керак. Давлатнинг мустақиллик рамзларидан бири чегарадир. Демак, ўзаро муносабатларда ана шу жиҳатга ҳам эътибор бериш керак. Бир-бирининг суверенитетини ҳурмат қилган мамлакатларгина том маънодаги манфаатли ҳамкорлик ўрнатиши мумкин.

Саммит давомида президентлар ҳукуматларга сув-энергетика консорциумини тузиш тўғрисидаги ҳужжатни ишлаб чиқиш топшириғини беришга келишиб олди. Таъкидлаш жоизки, сув танқислиги минтақада талай муаммолар келтириб чиқармоқда. Консорциум ташкил этилиши билан нафақат сув, балки энергетика, ёқилғи билан боғлиқ масалалар ҳам ечим топади.

Транспорт ва озиқ овқат консорциумларини ташкил этиш ҳам мақсадга мувофиқдир. Транспорт коммуникациялари — интеграциянинг асосий унсур ва усулларидан бири. Бу билан божхона, чегара муаммолари барҳам топади. Озиқ-овқат консорциуми тузилиши ҳам талай соҳадаги қийинчиликларга ечим топиш имконини бериши мумкин.

Музокаралар якунида президентларнинг Қўшма коммюникеси имзоланди. Ислом Каримов ва Имомали Раҳмонов Ўзбекистон билан Тожикистон ўртасида давлат чегараларининг демилитацияси тўғрисидаги ҳужжатга ҳам имзо чекди.

6 октябрь куни Тожикистон Президентининг шаҳар ташқарисидаги қароргоҳида Орол муаммосига бағишланган саммит бўлиб ўтди. Унда президентлар Оролбўйидаги экологик ва иқтисодий-ижтимоий инқирозни бартараф этишга қаратилган масалаларни муҳокама қилди, Халқаро Оролни қутқариш жамғармаси фаолиятини таҳлил этди.

Келишувга биноан, ҳукуматларга 2003-2010 йилларга мўлжалланган амалий ҳаракатлар дастури ишлаб чиқиш вазифаси топширилди.

Маълумки, минтақа мамлакатларининг ташаббуси билан 2003 йил БМТ томонидан Жаҳон чучук сув йили деб эълон қилинган. Келаси йил Халқаро Оролни қутқариш жамғармаси тузилганига ўн йил тўлади. Шу муносабат билан 2003 йилнинг сентябрида Душанбеда Орол масалаларига бағишланган халқаро конференция ўтказиладиган бўлди.

Таъкидламоқ жоизки, мамлакатларимизнинг қўшма саъй-ҳаракатлари ўлароқ, сўнгги йилларда Орол муаммосига жаҳон ҳамжамиятининг эътибори кучайди. Бу денгизнинг ҳалокати минтақавий эмас, дунёвий муаммо эканлиги хорижда янада кенгроқ эътироф этила бошланди. Айниқса, Ислом Каримов таъкидлаганидек, бу йил Европада ёзги мавсум жуда серёғин келиб, анча муаммо туғдиргани "кўҳна дунё" мамлакатларини Орол муаммосига янада жиддий ёндашишга мажбур этган бўлса, ажаб эмас. Саммитда президентлар дунё, хусусан, Европа иқлимидаги кескин ўзгаришларда Орол ҳалокатининг "улуши" қанчалигини таҳлил қилиб кўриш лозимлигини таъкидлади.

Учрашувда халқаро жамғарма ижроия қўмитасининг ташкилий фаолиятини таъминлаш тўғрисида қарор қабул қилинди. Жамғарма самарадорлигини ошириш учун унга муқим қароргоҳ ажратиб беришга келишиб олинди.

Шунингдек, президентлар Душанбе декларациясини имзолади. Ҳужжатда Оролбўйидаги вазиятдан ташвиш билдирилиб, уни ўнглаш нафақат минтақа мамлакатлари, балки бутун дунё халқлари манфаатига мослиги таъкидланади.

Шундай қилиб, Душанбеда Марказий Осиё президентлари икки тузилма фаолиятини ривожлантириш юзасидан бафуржа фикр алмашиб, фойдали қарорлар қабул қилди. Тожикистон пойтахти аҳли меҳмонларни мудом олқишлаб турди. Душанбе кўчаларида самимият билан йўғрилган жуда кўплаб шиорлар осилган эди. Уларнинг бири алоҳида диққатга сазоворлиги билан ёдимизда қолди — "Ҳамкорлик ва ўзаро англашув — умумий муаммоларни ечишнинг ягона йўли".

Анвар БОБОЕВ,
ЎзА махсус мухбири,
Тошкент-Душанбе-Тошкент.

СУРАТДА: ташриф пайтидан лавҳа.
Абдувоҳид ТЎРАЕВ олган сурат.

Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети ўзининг ўн йиллик тўйини нишонлади. Шу муносабат билан Президент Ислом Каримов университет жамоасига табрик мактуби йўллади.

* * *

2002 йил 2 октябрда Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг мажлиси бўлиб ўтди. Унда Ўзбекистон Республикаси Конституциявий судининг Ахборотномаси бош муҳаррири тўғрисидаги масала кўриб чиқилди. Конституциявий суд Ахборотномасининг бош муҳаррири этиб Конституция суд раиси Бўритош Мустафоев тасдиқланди.

* * *

Сурхондарё вилоят ҳокимлигида пахта йиғимтеримининг боришига бағишланган йиғилиш бўлиб ўтди.

* * *

Вазирлар Маҳкамасининг "Стандартлаш, метрология ва маҳсулотлар ҳамда хизматларни сертификатлаштириш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори қабул қилинди.

* * *

Тошкент педиатрия институти клиникасида Жанубий Кореянинг Ёнгсен университети профессори Пак ўзининг махсус гуруҳи билан болаларни пластик жарроҳлик йўли билан бепул даволашни йўлга қўйди.

* * *

Самарқанд шаҳрида фаолият кўрсатаётган мактабдан ташқари ўқув муассасаларида «очиқ эшиклар куни» ўтказилди.

* * *

Қишлоқ ва сув хўжалик вазирлигида мамлакатимиз қишлоқ хўжалигида иқтисодий ислоҳотларни чуқурлаштириш бўйича республика комиссиясининг йиғилиши бўлиб ўтди.

Yangi qonunlar

ҚОНУНЧИЛИКДАГИ ЯНГИ ҚАДАМ

Олий Мажлиснинг II-чақириқ 9-сессиясида «Қон ва унинг таркибий қисмлари донорлиги тўғрисида"ги қонун қабул қилинди. Мазкур қонуннинг асосий мақсади қон ва унинг таркибий қисмлари донорлиги соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат. Содда қилиб айтадиган бўлсак, қонун қон топшириш билан боғлиқ муносабатларни тартибга солади. Қонунда қандай шахслар донор бўла олиши, уларнинг ҳуқуқлари, мажбуриятлари, қон топшириш жараёни, қон топшириш билан боғлиқ бўлган ҳаракатлар қандай амалга оширилиши аниқ белгилаб қўйилган. Ушбу қонун қон топширишнинг ихтиёрийлиги, шахснинг соғлиғи учун беғаразлиги ва топширилган қоннинг ишлатиш хавфсизлиги каби тамойилларга асосланади. Унга биноан қон ва унинг таркибий қисмларини топшириш 18 ёшга тўлган шахслар томонидан бепул ва пулли тарзда амалга оширилиши кўзда тутилган. Олинган қон ва унинг таркибий қисмларини сақлаш учун махсус донор қони банки ташкил этилади. Бу борадаги ишларни қон билан ишлаш хизмати бўйича ихтисослаштирилган тиббиёт муассасалари амалга оширади. Давлат соғлиқни сақлаш тизимидаги бу муассасанинг асосий вазифаси донор қонини тўплаш, тайёрлаш, қайта ишлаш, сақлаш, аҳолини қон ва унинг таркибий қисмларини топширишга ихтиёрий жалб этиш, қон топширишда хавфсизликни таъминлаш ва ўзига юклатилган бошқа вазифалардан иборатдир. Муассасага бу вазифаларни бажаришда маҳаллий давлат ҳокимияти идоралари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, нодавлат нотижорат ташкилотлари, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ўзларига берилган ваколатлар доирасида ёрдам беради.

Қонунга биноан қон топшираётган шахс қуйидаги ҳуқуқларга эга, яъни соғлиғининг сақланиши тиббиёт ходимлари томонидан кафолатланиши, соғлигига етказилган зарарнинг ўрни қопланиши, бепул овқат билан таъминланиши, қон топширадиган ва тиббий кўрикдан ўтадиган куни ўртача иш ҳақи сақланган ҳолда ишдан озод этилиши ва қонунга мувофиқ бошқа ҳуқуқларга ҳам эга бўлиши мумкин. Ўз навбатида, донор бўлишга розилик билдирган шахс тиббий кўрикдан ўтиш пайтида ўзи бошидан кечирган касалликлар тўғрисидаги маълумотларни маълум қилиши шарт.

Мунтазам равишда ва бепул қон топширувчи донор "Ўзбекистон Республикаси фахрий донори" кўкрак нишони билан тақдирланади.

Қон билан ишлаш хизматининг қон билан алоқада бўлувчи тиббиёт ходимларига қонун ҳужжатларига мувофиқ тегишли имтиёзлар берилади. Донор қонини ёки унинг препаратларини мамлакатимиз ҳудудига олиб кириш ва олиб чиқиш Вазирлар Маҳкамаси томонидан белгиланган тартибда амалга оширилади.

Хулоса сифатида айтадиган бўлсак, ушбу қонун инсон саломатлиги йўлидаги амалга оширилаётган ислоҳотларнинг самараси ўлароқ жамият тараққиётига хизмат қилишига шубҳа йўқ. У қонунчиликдаги янги қадам ҳисобланиши баробарида инсонийлик тамойилларини ўзида акс эттиргани билан ҳам аҳамиятлидир.

З. ОМОНОВ,
ҳуқуқшунос

"ИНСОН ва ҚОНУН"га ЖАВОБ БЕРАДИЛАР

Вилоят прокуратураси томонидан "Инсон ва қонун" газетасида чоп этилган "Ўзибўларчилик" сарлавҳали мақола ўрганиб чиқилди. "Озод" фермер хўжалиги чорва молларини етиштиришга ихтисослаштирилгани, хўжаликда 117 бош сигир (шундан 26 боши соғин сигирлар) борлиги, чорва молларини ем-хашак билан таъминлаш мақсадида фермер хўжалиги ва тумандаги Х.Мўминов номидаги ширкат хўжалиги ўртасида 2001 йил 25 октябр куни 12 гектар сувли ерни 1 йилга ижарага бериш ҳақида шартнома тузилгани ва бу билан "Фермер хўжалиги тўғрисида"ги Қонуннинг 10-моддасида белгиланган ер бериш ҳақидаги шартномалар муддати 50 йилгача ва ўн йилдан кам бўлмаслиги ҳақидаги талаблари бузилгани аниқланган.

Шунингдек, "Фермер хўжалиги тўғрисида"ги Қонуннинг 5-моддасига асосан чорвачилик маҳсулотлари етиштиришга ихтисослаштирилган фермер хўжалиги камида 30 бош чорва моллари бўлган тақдирда ташкил этилиши, ижарага бериладиган ер участкаларининг энг кам ўлчами бир шартли бош молга ҳисобланганида суғориладиган ерларда камида 0,3 гектар, суғорилмайдиган ерларда эса камида 2 гектарни ташкил этиши белгилаб қўйилган бўлса-да, "Озод" фермер хўжалиги чорва молларига етарли ер майдонлари ажратилмагани аниқланиб, қонунбузилиш ҳолатларини бартараф этиш ва мазкур хўжаликка қонун бўйича ажратилиши лозим бўлган ер майдони ажратиш масаласини ҳал қилиш ва ушбу масалага масъул бўлган ҳамда қонунбузилишларга йўл қўйган шахсларга нисбатан интизомий чоралар кўриш ҳақида туман ҳокимига тақдимнома киритилган.

А. АЗИЗОВ,
Самарқанд вилоят прокурори ўринбосари

* * *

Газетанинг 2002 йил 27 август сонида чоп этилган "Қизариш" сарлавҳали мақола Хоразм вилоят Давлат мулкини бошқариш бошқармаси томонидан ўрганиб чиқилди.

Ҳақиқатан ҳам, мақолада акциядорлик жамиятлари фаолиятида учрайдиган долзарб масала кўтарилган. Шу билан бирга мақолада ёритилган айрим далиллар бўйича бошқармамиз вилоят прокуратурасига ўз фикрини билдирган. Жумладан, акциядорларга ер майдони сотилмаганлиги ва мулклар "кимошди" савдоси орқали харид қилиб олинганлиги тўғрисида хабар берилган.

Бундан ташқари, хўжаликнинг яширилган мулклари бўйича комиссия тузилди ва "Ризқ" очиқ акциядорлик жамияти Низом жамғармасига киритилмай қолдирилган мулклар тўғрисида тегишли ҳужжатлар расмийлаштирилган ва ҳозирда ушбу мулклар баҳоси аниқланмоқда.

Мазкур ишларнинг натижалари бўйича таҳририятга қўшимча маълумот берилади.

Р. ХУДОЙБЕРГАНОВ,
Давлат мулкини бошқариш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш давлат қўмитаси Хоразм вилоят ҳудудий бошқармаси бошлиғининг биринчи ўринбосари

АНДИЖОН

Adliya tizimi

Жорий йилнинг ўтган тўққиз ойи мобайнида вилоят туман ва шаҳар ФҲДЁ бўлимлари томонидан 36.374 та туғилиш, 8,948 та никоҳ, 353 та никоҳни бекор қилиш, 8.805 та ўлим, 4.509 та оталикни белгилаш, 197 та фарзандликка олиш, 167 та насаб, исм ва ота исмини алмаштириш, 47 та далолатнома ёзувларини тиклаш ҳамда 834 та далолатнома ёзувларига ўзгартириш, тузатиш, қўшимча қилиш ҳаракатлари бажарилган.

Фуқаролардан бажарилган ишлар учун давлат фойдасига 14.709.801 сўм давлат божи, 16.174.821 сўм герб йиғими ундирилди ва уларга 10.778.389 сўмлик пуллик ҳуқуқий хизмат кўрсатилди.

Вилоятда ўтган тўққиз ой давомида ёшни қисқартириб никоҳдан ўтиш ҳолати учрамаган. Умуман олганда, жами бажарилган ҳаракатлар ўтган йилнинг шу даврига нисбатан 2.592 та кўп бўлиб, давлат божи 4.342.038 сўм, герб йиғими учун 3.656.168 сўм кўп ундирилди ва аҳолига 5.170.186 сўмлик пуллик ҳуқуқий хизматлар кўрсатилди.

Шу йилнинг ўтган тўққиз ойи давосида вилоят давлат нотариал идоралари томонидан жами 52.190 та нотариал ҳаракатлар бажарилиб, давлат фойдасига 315.166.187 сўм давлат божи ундирилди. Шундан 63.701.350 сўм адлия бошқармасининг 20 фоизлик махсус ҳисоб рақамига туширилиб, аҳолига 5.062.786 сўмлик пуллик хизмат кўрсатилган. Хусусий амалиёт билан шуғулланувчи нотариуслар томонидан эса 21.826 та нотариал ҳаракат бажарилиб, тариф бўйича 189.520.892 сўм ундирилди.

Huquqiy sharh

ХЎЖАЛИК ШАРТНОМАСИ НИМА?

ИККИНЧИ МАҚОЛА

Ҳозирги кунда мамлакатимизда тузилаётган шартномаларнинг қонун ҳужжатлари талабларига жавоб беришини таъминлаш мақсадида Адлия вазирлиги тақдим этилган бир қатор шартномаларнинг намунавий шаклларини ҳуқуқий экспертизадан ўтказиш борасида ташкилотларга амалий ёрдам кўрсатиб келмоқда. Буларнинг аксариятини тайёрлов ташкилотлари ва моддий-техника ресурслари етказиб берувчилар билан қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етказиб берувчилар ўртасида тузиладиган шартномалар ташкил этади. Аслида тарафлар хўжалик шартномалари тузишда тегишли турдаги шартномалар учун ишлаб чиқилган ҳамда ҳуқуқий экспертизадан белгиланган тартибда ўтказилганидан кейин эълон қилинган намунавий шартнома шартларига (шаклларига) амал қилишлари мумкин. Бироқ ҳар қандай шартнома Фуқаролик Кодекси ва **"Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида"**ги Қонун талабларига мос ҳолда тузилиши унинг кириш қисмида аввало шартноманинг қандай номланиши кўрсатиб ўтилиши шарт. Бошқача айтганда, шартноманинг қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етказиб бериш (контрактация), олди-сотди, воситачилик хизматлари кўрсатиш, ижара ва бошқа турда эканлиги аниқ ёзилиши лозим.

Шартноманинг номи у билан танишувчига унда қандай ҳуқуқий муносабатлар ҳақида сўз бораётганлигини хусусида аниқ тушунча беришга хизмат қилади.

Иккинчидан, шартнома тузилиш санасининг кўрсатиб ўтилишига алоҳида эътибор қаратиш зарур. Буни таъкидлашдан мақсад шуки, Адлия вазирлигининг масъул ходимларидан иборат махсус гуруҳ томонидан вилоятларда ўтказилган ўрганишлар жараёнида кўпчилик ҳолатларда тарафлар хўжалик шартномаларини тузишда унинг тузилган вақтини кўрсатишмаганлик ҳолатлари аниқланган. Ваҳоланки, шартномада қонун ҳужжатлари талабларига кўра, шартнома тузилган йил, ой ва кун албатта кўрсатилиши лозим. Хўжалик шартномасини тузишга қўйиладиган бу талаб шунинг учун ҳам ўринлики, **"Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида"**ги Қонуннинг 13-моддасида **"Хўжалик шартномаси тузилган пайтидан бошлаб кучга киради ва тарафлар учун мажбурий бўлиб қолади. Тарафлар ўзлари тузган хўжалик шартномасининг шартларини уларнинг шартнома тузилишидан олдин вужудга келган муносабатларига нисбатан қўлланилади деб белгилаб қуйишга ҳақлидир"** дея қайд этилган.

Тарафлар бир-биридан олис масофада жойлашгани каби кўплаб объектив ва субъектив сабабларга кўра, айрим ҳолларда шартномани тарафлар бир вақтда имзолай олмаслиги мумкин. Бундай ҳолларда шартномага охирги томон имзо қўйган кун шартнома имзоланган вақт ҳисобланади.

Учинчидан, шартнома тузилган жой (давлат, вилоят,туман, шаҳар) шартномада кўрсатилиши керак.

Хўжалик шартномаси тузилган жойни шартномага киритиш шунинг учун ҳам керакки, айрим ҳолларда шартноманинг тузилган жойи турлича бўлган вақтларда ундан келиб чиқадиган ҳуқуқий оқибатлар ҳам турлича бўлиши мумкин. Шартномани тузаётган шахслар бошқа-бошқа давлатлардаги хўжалик юритувчи субъектлар бўлишганида бу, айниқса, катта аҳамиятга эга. Сабаби — шартноманинг ўзида бошқача тартиб белгилаб қўйилган бўлмаса, шартнома муносабатлари юзасидан келиб чиқадиган низолар шартнома тузилган давлатнинг қонунчилигидан келиб чиққан ҳолда ҳал этилади.

Булардан ташқари, "Хўжалик юритувчи субъектлар фаолиятининг шартномавий-ҳуқуқий базаси тўғрисида"ги Қонуннинг 10-моддасида контрактация шартномалари қишлоқ хўжалиги маҳсулотини етиштирувчи жойлашган ерда тузилади деб белгиланган. Шу сабабли шартномада тузилган жой номи кўрсатилмаса, қонун бузилишига йўл қўйилган бўлади.

Тўртинчидан, тарафлар номларининг тўлиқ кўрсатилиши ҳам муҳим қоидалардан саналади. Бунда хўжалик юритувчи субъектнинг давлат реестри рўйхати бўйича ўтган тўлиқ номи кўрсатилиши лозим. Шунингдек, шартнома тарафларининг вазифаларига кўра қандай номланишига ҳам алоҳида эътибор қаратиш зарур ("маҳсулот етказиб берувчи", "тайёрловчи" ва бошқа).

(Давоми иккинчи бетда.)

Xabar

ВИЖДОНИНИ УНУТГАНЛАР

Мамлакатимизда ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари томонидан мансабдор шахсларнинг ўз ваколатларини суиистеъмол қилиш ва порахўрлик каби иллатларга қарши кескин кураш олиб борилаяпти. Хусусан, шу йилнинг 26 сентябр куни Тошкент шаҳар прокуратураси ҳамда ички ишлар идоралари ходимлари томонидан ўтказилган тадбирлар натижасида Тошкент шаҳар ҳокимияти биноларидан фойдаланиш департаментининг Яккасарой туман бўлими бошлиғи Зокир Очилов дўкон учун ижарага бино бериш ва кейинчалик хусусийлаштириш эвазига тадбиркор Е. Гусевадан 7200 АҚШ доллари, Тошкент шаҳар Собир Раҳимов тумани товар ишлаб чиқарувчилар ва тадбиркорлар палатаси раиси Шуҳрат Тўхтаев туман ҳудудида хусусий фирма ташкил қилиш ва рўйхатга олиш эвазига фуқаро А. Исмоиловдан 100 АҚШ доллари ва 25.000 сўм, ёнғинга қарши кураш республика жамияти кенгаши раиси Зулпухар Арипбаев шу жамият раисининг ўринбосари лавозимига ишга қабул қилиш эвазига фуқаро Ж. Мадазовдан 2000 АҚШ долларини пора тариқасида олган пайтда ашёвий далиллар билан қўлга олинди. Ҳозирда ушбу ҳолатлар юзасидан Тошкент шаҳар прокуратураси томонидан жиноят ишлари қўзғатилиб, тергов ҳаракатлари олиб борилмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Бош прокуратураси Матбуот Маркази

Bugunning gapi

Бир тасаввур қилиб кўринг: Кўчада кетаётиб, дўконга кирганда, қайсидир маҳсулотни ёқтириб қолдингиз ва уни харид қилиш ниятида чўнтакка қўл суқсангиз, бахтга қарши чўнтагингиз бўм-бўш. Табиийки, бу нарсанинг ҳақини тўламасдан текинга олиб кета олмайсиз. Лекин бугун ҳаётда ҳеч қандай сармоя бўлмаса ҳам корхонадан маҳсулотни текинга олишга уринаётганлар учраб турибди.

КОРХОНА РАҲБАРИ НОҚОБИЛ БЎЛСА...

Тўғри, уларни ўғри дея олмасмиз, аммо фирибгар дейишимиз мумкин.

Энг асосийси, икки ўртада тузилган шартномада олдиндан пули тўланиши қайд этилган бўлса-да, шартнома мажбуриятларига зид равишда текинга маҳсулот бериб юборган корхона раҳбарини ким деб аташ мумкин?

Баъзи бир хўжалик юритувчи субъект раҳбарларининг ўз вазифасига масъулиятсизлик билан қараши, етказиб берилаётган маҳсулотлар, бажарилаётган ишлар, кўрсатилаётган хизматлар учун иккинчи корхона билан ўз вақтида ҳисоб-китоб қилмаслик, шу баробарида, тўлов интизомига риоя этмай, шартнома мажбуриятларини мунтазам равишда бузиш оқибатида бозор иқтисодиёти муносабатларининг ривожланишига тўсиқ бўлиб қолмай, иккинчи бир хўжалик юритувчи субъектларнинг молиявий аҳволига путур етказиш ҳолатлари юзага келган. Шу билан бирга, бундай ҳолат корхоналарнинг мўътадил молиявий хўжалик фаолиятини издан чиқариб, банкротлик ҳолатига тушиши ва кечиктирилган дебиторлик қарзларининг пайдо бўлишига олиб келади.

Президентимиз Ислом Каримовнинг 1998 йил 4 мартда қабул қилинган 1938-сонли Фармонининг биринчи хатбошисида шундай деб қайд қилинган: **"Республикада олиб борилаётган иқтисодий ислоҳотларнинг бориши шуни кўрсатмоқдаки, қатор хўжалик юритувчи субъектлар раҳбарларнинг боқимандалик кайфияти, масъулиятсизлиги ва ташаббуссизлиги, шартнома мажбуриятларининг бузилиши корхоналарни иқтисодий ночорлик ва банкротликка олиб келмоқда".**

Биз қуйида бозор иқтисодиёти муносабатлари ривожига тўсиқ бўладиган кечиктирилган дебиторлик қарзларининг вужудга келиш сабаблари тўғрисида тўхталиб ўтишга ҳаракат қиламиз. Ҳолбуки, дебиторлик қарзларнинг ўзи ҳам мажбуриятларнинг бузилиши натижасида юзага келади.

Дебиторлик қарзлари вужудга келишининг энг асосий сабаби — муайян корхонанинг молиявий хўжалик муомаласидаги мавжуд маблағлардан белгиланган мақсадларда фойдаланиш ўрнига ундан бошқа йўналишга сарфлаш билан изоҳланади.

Юқорида таъкидлаб ўтилганидек, дебиторлик қарзлари — шартнома ёки шартномадан ташқари мажбуриятлар бўйича маҳсулот етказиб берилиши, хизматлар кўрсатилиши ва бундан бошқа ишларнинг бажарилишидан бошлаб вужудга келади.

Мисол учун айтадиган бўлсак, "ТТТ" қўшма корхонаси — маҳсулот етказиб берувчи билан "Ш" акционерлик жамияти — маҳсулотни қабул қилувчи ўртасида 2001 йилнинг 19 апрелида 467-сонли "Маҳсулот етказиб бериш тўғрисида шартнома" тузилган.

Шартнома шартларига кўра, сотиб олувчи томонидан 2001 йил 5 майда 65-сонли тўлов топшириқномаси билан олдиндан 15% миқдорида, яъни 360000 сўм бўнак (аванс) ўтказиб берилгандан сўнг 2001 йилнинг 16 июн куни 234-сонли юк хати билан "Ш" акционерлик жамиятига 2400000 сўмлик "76 Х 3,5" маркали 6 тонна қувур етказиб берилиши билан дебиторлик қарзлари юзага келган.

Айрим хўжалик юритувчи субъектлар раҳбар ва ходимларининг ҳуқуқий онг ҳамда ҳуқуқий маданияти талаб даражасида эмаслиги халқ хўжалигида ҳуқуқий хизмат кўрсатувчи идораларнинг камлиги, ҳуқуқшунос мутахассисларнинг етишмаслигига бориб тақалади.

Демак, фаолият кўрсатаётган хўжалик юритувчи субъектларнинг юқори малакали ҳуқуқшунослар билан тўла таъминланиши кредиторлар ва дебиторлар томонидан йўл қўйилаётган шартнома ҳамда тўлов интизоми бузилишига барҳам беради. Кези келганда яна шуни таъкидлаш жоизки, дебиторлик қарзларининг аксариятини кечиктирилган дебиторлик қарзлари ташкил қилганлиги боис бу хусусда чуқурроқ мулоҳаза юритиш керак. Чунки энг аввал дебиторлик қарзларининг кечиктирилишига асос бўлаётган сабабларни ўрганиш ва уларга замин яратаётган шарт-шароитларга барҳам бериш тадбиркорлик фаолиятининг янада ривожланишини таъминлайди.

Ҳўш, кечиктирилган ва муддати ўтиб кетган дебиторлик қарзлари деганда нима тушунилади?

Кредиторлар молиявий хўжалик муомаласидаги ўз маблағларини дебиторлар томонидан белгиланган мақсадларга ишлатиш ўрнига бошқа мақсадларда фойдаланиши кечиктирилган дебиторлик қарзларини вужудга келтиради.

Кечиктирилган ёки муддати ўтиб кетган дебиторлик қарзлари деб етказиб берилган товарлар, кўрсатилган хизматлар учун тўқсон кун ичида ваъда қилинган маблағлар келиб тушмаслигига айтилади.

Шунингдек, дебиторлик қарзларининг хўжалик юритувчи субъектлар томонидан ўз вақтида узилмаслиги бозор муносабатларининг ривожланишига салбий таъсир кўрсатиб, корхона, муассаса ва ташкилотларнинг молиявий хўжалик фаолиятига жиддий путур етказади. Охир-оқибатда бу эса хўжалик юритувчи субъектларнинг иқтисодий ночор аҳволга тушиб қолишига сабаб бўлади. Бундан кўринадики, дебиторлик қарзларининг вужудга келишига нафақат дебиторлар балки, баъзи кредиторларнинг ўзлари ҳам сабабчи бўлар экан.

Бу эса кредиторлар қонунчилик ва шартномада белгилаб қўйилган тўлов интизомига ҳамма вақт ҳам қатъий риоя қилмаётганидан далолат беради.

Айтайлик, тарафлар, яъни "Т" — очиқ турдаги акционерлик жамияти маҳсулот етказиб берувчи, хусусий тадбиркор "И" — маҳсулотни сотиб олувчи ўртасида 2001 йилнинг 24 февралида 602-сонли "Маҳсулотни етказиб бериш шартномаси" тузилган.

Шартноманинг 3.2-бандида "сотиб олувчи маҳсулот ҳақини олдиндан 100% миқдорида тўлайди" деган талаб мавжуд бўлишига қарамай, маҳсулот етказиб берувчи маҳсулотни сотиб олувчига 2001 йилнинг 18 апрелидаги 38-сонли ҳисоб-китоб ва товар транспорт юк хати орқали 42887 сўмлик 600 килограмм, 2001 йилнинг 17 майидаги 49-сонли транспорт юк хати орқали 89900 сўмлик 1200 килограмм ва 2001 йилнинг 9 июнидаги 87-сонли транспорт юк хати орқали 69800 сўмлик 600 килограмм миқдорида нон ва нон маҳсулотларини етказиб берган. Маҳсулотни сотиб олувчи томон маҳсулотни қабул қилиб олган бўлса-да, 274510 сўмлик маҳсулот ҳақини тўлмаслиги натижасида дебиторлик қарзлари вужудга келган.

Бу шартномадан ҳам кўриниб турибдики, дебиторлик қарзининг келиб чиқиши ва унинг кечиктирилган дебиторлик қарзига айланишига кредитор томонидан шартноманинг 3.2-бандида қайд қилинган "сотиб олувчи маҳсулот ҳақини олдиндан 100% миқдорда тўлайди" деган талаб бузилган ҳолда маҳсулот ҳақи тўлиқ тўланмаган бўлса ҳам етказиб берилганлиги бевосита сабаб бўлган.

Шу ўринда табиий бир савол туғилади: ҳозирги пайтда юз бераётган айрим хўжалик муаммоларининг олдини олиш мумкинми? Ҳа, мумкин. Бунинг учун янги Америка кашф этиш шарт эмас, фақатгина амалдаги қонун ва қонун ости меъёрий ҳужжатларни пухта ўрганиш, улардан самарали фойдаланиш ва қатъий риоя қилиш лозим.

Бир сўз билан айтганда, раҳбарлик уддабуронлик эканини эсда тутмоқ жоиз.

Мансур ҲАСАНБОЕВ,
ҳуқуқшунос

Faoliyat

МАНФААТ УЙҒУНЛИГИ

Реимбой Йўлдошев донгдор кичик корхонага бош бўлгунга қадар ҳаётнинг аччиқ сабоқларини бошидан кечирди. Болалик йиллари уруш даврига тўғри келди-ю, отаси эрта вафот этиб, уч ўғил ва бир қиз она паноҳида қолишди. Далада машоқ теришди, пахтада ишлашди. Кўргулик экан, ёш Реимбой уруш ва ундан кейинги очарчилик йилларида бир йўла икки акаси ва опасидан ажралди.

Реимбой Йўлдошев мамлакатимиз мустақиллиги бахш этган саодатдан бебаҳра қолмади. Истиқлолнинг дастлабки йилидаёқ "Дўстлик" кооперативини пахтачиликка ихтисослаштирилган кичик корхонага айлантирди.

— Очиғи, деҳқончилик билан шуғулланувчи жамоани корхона деб аташ бироз ғалати туюлади, — дея гап бошлади Реимбой Йўлдошев. — Бироқ биласизми, биз дастлаб оз бўлса-да, ишлаб чиқариш йўналишида ҳам иш кўрганмиз. Ҳозирда фермер хўжалигига монанд жамоамизда яна қайтадан қишлоқ хўжалиги билан баробар илгариги йўналишни давом эттириш ниятидамиз.

Шундай қилиб, корхона ўзининг дастлабки қишлоқ хўжалиги йилида ер майдонини 100 гектарга етказди. Шартномада белгиланган 225 тонна ўрнига 270 тонна пахта ҳосили тўпланди. Йиллик меҳнат даромади ҳисобига иккита "Олтой", иккита «МТЗ», иккита "Т-28" маркали тракторлар сотиб олинди. Пахта ҳосилдорлиги йилдан-йил орта бориб, 300 тоннага етди.

2000-2001 йиллар Оролбўйи минтақаси аҳолиси учун жуда оғир кечди. Сув танқислиги иқлим шароитини ўзгартирибгина қолмасдан, катта моддий қийинчиликларга ҳам олиб келди. Ҳудудда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари етиштириш кескин камайди. Хусусан, Беруний туманида 2000 йилда ўн иккита асосий пахтачилик хўжалигининг биронтасида давлатга пахта сотиш режаси уддаланмади. 2001 йилда қурғоқчилик туфайли туман бўйича 2938 гектар майдондаги ниҳоллар тўлиқ, 5640,5 гектар майдондаги ниҳоллар қисман нобуд бўлди. 2181 гектар майдон ер экилмасдан бўш қолди. Туман табиий офат оқибатида 636 миллион 605 минг сўмлик моддий зарар кўрди.

Аммо замон мана шундай оғир паллада ҳам тадбиркорга имкон берди. Реимбой Йўлдошев раҳбарлик қилаётган кичик корхона ҳар қандай қийинчиликни оқилона ва мардонавор енгиб ўтиш йўлидан борди. Ер майдонларининг бир қисмига сув кам талаб қиладиган экинлар экилди. Барча далаларда сув чанқоқлигини босишга кўмаклашувчи химиявий ўғитлардан кенг фойдаланилди. Айрим майдонларга насослар ёрдамида коллектор ва заҳкашлар суви тортиб берилди. Тўғри, зах сув тупроқ таркибини бироз бузиши мумкин, аммо ер тилини билган деҳқон уни тезда асл ҳолига қайтара олади. Шундай бўлди ҳам. Туман пахтакорларининг омади чопмаган ўша 2000 йилда корхона аъзолари 235 тонна пахта етиштириб, шартнома шартларини ошириб бажаришди. 2001 йил эса корхона жамоаси учун янада самарали келди. Корхона ерлари билан ёндош бўлган Улуғбек номидаги деҳқон-фермер хўжаликлари уюшмасида давлатга пахта топшириш йиллик режаси 35,1 фоиз, "Олғабос" деҳқон-фермер хўжаликлари уюшмасида аранг 22,05 фоиз ва туманда 52,25 фоизга бажарилган бир пайтда тадбиркорлар 280 тонна пахта, 60 тонна буғдой ҳосили олиб, шартнома режаларини 122-135 фоизга уддалашди. Корхона бўйича бир йилги соф фойда нақ беш миллион сўмни ташкил этди. Шу ҳисобдан мавжуд техникалар қаторига яна битта "МТЗ" трактори, битта комбайин қўшилиб, корхона ҳар жиҳатдан бақувват хўжаликка айланди.

Айни кунларда жамоа аъзолари 140 гектар майдонда деҳқончилик қилишмоқда. Ўз навбатида бу йилги буғдой ҳосили ҳар качонгидан юксак бўлди. Ҳозирда 40 гектар ерга кузги буғдой уруғи сепиб қўйилган, 100 гектар майдондаги пахта йиғиб- териб олинмоқда.

— Истиқлолсиз бундай омадни тасаввур қилолмасдим,— дейди у. — Бугунги кун талаби барчамизни сергакликка, ҳалол меҳнатга ўргатди. Қонунларимиз, Президентимиз фармонлари ва ҳукуматимиз қарорлари тадбиркорга кенг йўл очиб берди. Тадбиркор манфаати юрт манфаати билан уйғундир. У ривож топган жойда, албатта, эл-юрт ҳам манфаатдор бўлади.

Тожимурод ЭШМУРОДОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

Qaror va ijro

ЎРНАК ОЛСА АРЗИЙДИ

Ички ва ташқи бозорларини ўз маҳсулотлари билан таъминлаган мамлакат иқтисоди қудратли ва барқарор бўлади. Вазирлар Маҳкамасининг **"Жисмоний шахслар томонидан Ўзбекистон Республикаси ҳудудига товарлар олиб келишни тартибга солиш тўғрисида"**ги ва **"Пул маблағларининг банкдан ташқари муомаласини янада қисқартириш чора-тадбирлари тўғрисида"**ги Қарорлари ҳамда Президент Ислом Каримовнинг **"Жисмоний шахсларнинг жами даромадини декларациялаш тизимини босқичма-босқич жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида"**ги Фармони ана шу мақсад сари қаратилган. Мазкур қарорлар ва фармон истеъмол бозорини ўзимизда ишлаб чиқилган моллар билан тўлдириш ва нақд пул айланмасини тезлатиш имконларини очаяпти десак, асло муболаға эмас.

Мисол учун айтадиган бўлсак, Хоразм вилоятидаги дўкон ва расталарда хорижликларникидан ҳеч ҳам қолишмайдиган арзон ва сифатли маҳсулотлар кўпаймоқда. Эътиборли жиҳати шундаки, улар ўзимизда ишлаб чиқилган. Бундай маҳсулотларни харидорларга "Матлуботсавдо"нинг маҳаллий ташкилоти ва "Хоразмсавдо" ҳиссадорлик компанияси тақдим этмоқда. Бир вақтлари рақобат майдонида якка тартибдаги сотувчиларга бўшатиб берган дўкон ва ошхоналар яна харидорлар билан гавжумлашаяпти. "Матлуботсавдо"нинг Урганч туман ҳиссадорлик бирлашмаси яқинда базўр фаолият юритаётган 10 га яқин дўкон ва ошхонани қайта жиҳозлади. Шунингдек, уларни вилоят ва мамлакатимизда ишлаб чиқарилган истеъмол моллари билан тўлдириш чоралари кўрилди. Бирлашма саъй-ҳаракати билан тумандаги 44 та умумтаълим шаҳобчасининг барчасида мактаб ошхоналари иш бошлади. Бунинг учун туманда махсус "Нонушта маркази" очилди. Мазкур муассаса мавжуд мактаб ошхоналарининг барчасини марказлашган усулда озиқ-овқат маҳсулотлари ва тайёр овқатлар билан таъминлайди. Ўқувчилар ушбу ошхоналарда арзон нархларда тўйиб овқатланишлари мумкин. Оддий универсал ва маркет шаклида фаолият кўрсатаётган дўконларнинг савдо ҳажми кун сайин ортиб бораяпти. Мисол учун айтадиган бўлсак, тумандаги 2-сонли маҳалла дўкони дастлаб кунига 30-40 минг сўмлик савдо хизмати кўрсатган бўлса, орадан бир ҳафта ўтмаёқ бу кўрсаткич 150 минг сўмга етди. Туман марказидаги универсал моллар дўкони эса аҳолига ҳар куни 500-600 минг сўмлик савдо хизмати кўрсатаяпти.

Урганч туманида амалга оширилаётган бундай тадбирлар шаҳар ва туманлар ҳокимлари, барча савдо ташкилотлари ва халқ таълими муассасалари раҳбарлари иштирокида ўтказилган амалий-кўргазмали семинарда тажриба тариқасида ўрганилиб чиқилди. Семинар ишига вилоят ҳокими И. Бобожонов раҳбарлик қилди.

Дарҳақиқат, мамлакат аҳлининг кенг исътемол молларига эҳтиёжини ички имкониятлар эвазига тўла қондириш, пулнинг банкдан ташқари айланмасини камайтиришга қаратилган бундай ишлар ўрнак олишга лойиқ. Бу каби ҳалол моддий манфаатдорликка асосланган омилкорлик ва тадбиркорлик намуналари мулкдорлар фаолиятини янада жонлантириши шубҳасиз.

Абдулла СОБИРОВ,
"Инсон ва қонун" мухбири

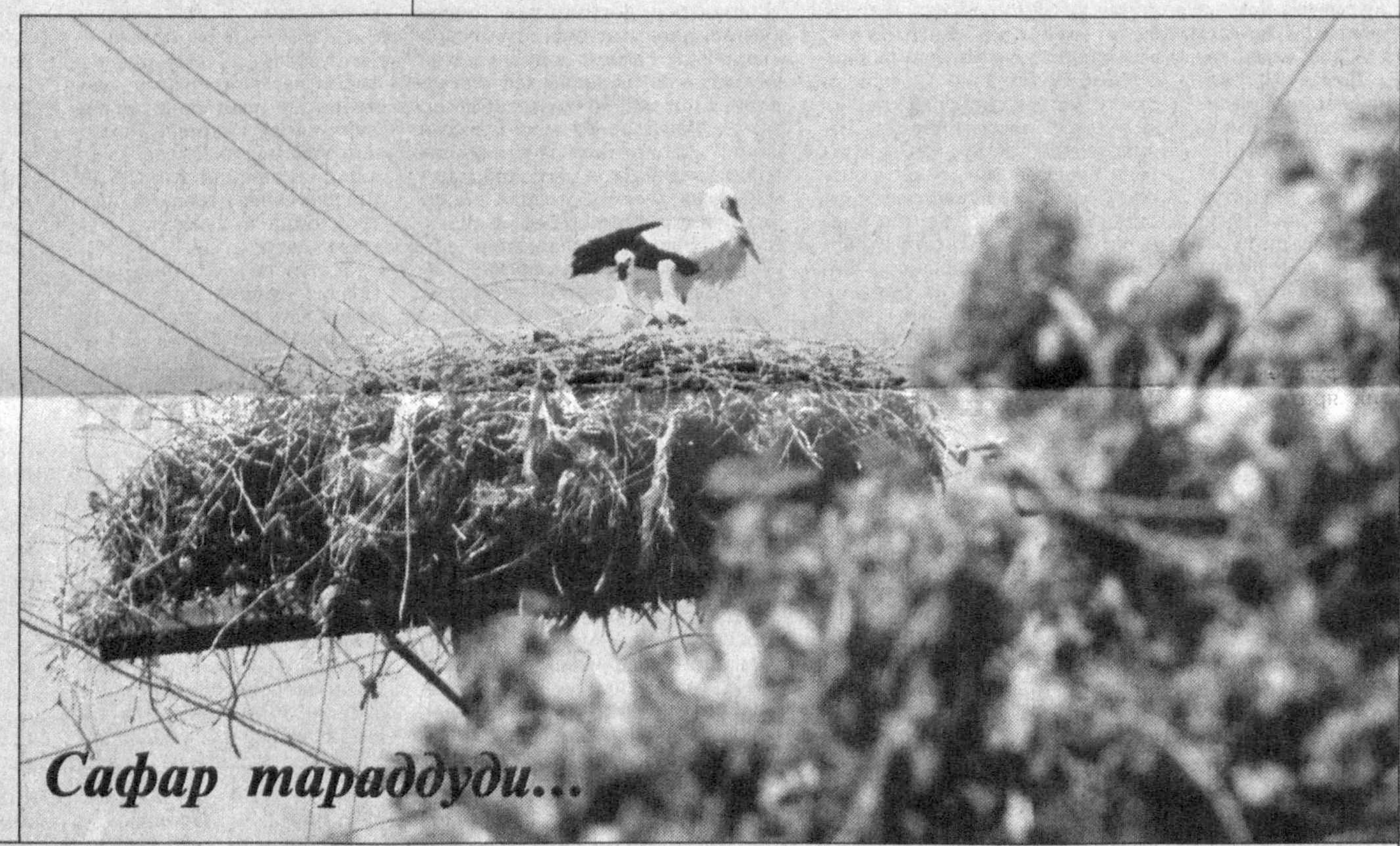

Сафар тараддуди...

Huquqiy sharh

ХЎЖАЛИК ШАРТНОМАСИ НИМА?

(Давоми. Боши биринчи бетда.)

Бешинчидан, шартномани имзоловчи шахс ҳақида қонун талаблари доирасида қисқача маълумот киритилиши шарт.

Бундай маълумотга, шартномани имзолаган шахснинг тўлиқ фамилияси, исми, отасининг исми ва эгаллаб турган вазифаси (лозим бўлса), шунингдек, унга шартномани имзолаш ҳуқуқини берувчи ҳужжатнинг номи киради.

Шартномани тузишда шартнома ким билан тузилаётганлиги, у шахс ким, ушбу шартномани имзолаш учун унинг ваколати борми, деган масалаларга алоҳида эътибор қаратиш зарур. Зеро, амалда шундай ҳолатларга ҳам дуч келиш мумкинки, иккинчи томон шартнома мажбуриятларини бажармаслик ҳамда тегишли жавобгарликдан ўзини озод қилиш мақсадида шартноманинг бунга ваколати бўлмаган шахс томонидан имзоланишига йўл қўйиши мумкин. Бу эса шартнома мажбуриятларини бажаришдан ўзини озод қилишнинг энг осон йўлларидан биридир. Шундай ҳолатларга тушиб қолмаслик учун эса қуйидагиларга алоҳида эътибор қаратиш тавсия этилади.

1) Сиз билан шартнома тузмоқчи бўлаётган шахс ким бўлишидан қатъий назар, биринчи навбатда унинг шахсини аниқлаш, бошқача қилиб айтганда, сизга ўзини таништирган одамнинг айнан ўша одам эканлигига ишонч ҳосил қилиш учун ундан унинг шахсини тасдиқловчи ҳужжатни тақдим этишни сўраш лозим.

2) Агар иккинчи томон ўзини корхона, ташкилот ва муассаса раҳбари деб таништираётган бўлса, аввалambor сиз у шахснинг айнан ўша тузилма раҳбари эканлигига ишонч ҳосил қилинг. Буни ўша шахснинг раҳбар этиб тайинланганлиги ҳақидаги буйруқ ёки қарордан ёхуд лавозими ва шахсини тасдиқловчи гувоҳнома, хусусий корхона, акциядорлик жамияти умумий йиғилишининг баённомаси ва қарорларидан билиш мумкин.

3) Раҳбарнинг ўринбосари, бош ҳисобчи корхонанинг мансабдор шахси бўлишига қарамай, амалдаги қонунчиликка асосан фақат корхона раҳбарининг ишончномасиз корхона номидан ҳаракат қилишга ваколати бор.

Шу сабабли шартномани имзолаш учун корхона раҳбарининг ўринбосарида, албатта, ишончнома бўлиши шарт. Лекин баъзи ҳолларда корхона Уставида раҳбарнинг ўринбосарига қайд этилган ваколатлар берилган бўлиши мумкин. Бундай ҳолларда ундан юқоридаги ҳаракатларни амалга ошириш учун ишончнома талаб қилинмайди. Фақат унинг бу ваколатларига корхона таъсис ҳужжатлари орқали аниқлик киритиб олиш зарур.

Кўпинча амалиётда шартномани имзолаш ваколатига эга бўлган шахс билан банк ҳужжатларини имзолаш ҳуқуқига эга бўлган шахсларнинг ваколатларини (биринчи ва иккинчи имзо қўйиш ҳуқуқига эга бўлиш) аралаштириб юбориш ҳоллари учрайди. Бу борада шуни кўрсатиб ўтиш кераккi, айрим мансабдор шахсларнинг банк ҳужжатларини имзолаш ҳуқуқи унинг ишончномасиз корхона номидан битимлар тузиш ҳуқуқига эга эканлигини англатмайди. Демак, корхонанинг бош ҳисобчиси ва банк ҳужжатларини имзолашга ваколати бўлган бошқа мансабдор шахслар фақат қўлида тегишли тартибда расмийлаштирилган ишончнома бўлганидагина корхона номидан битим тузиш ҳуқуқига эга.

Хулоса сифатида таъкидлайдиган бўлсак, хўжалик шартномаларини тузиш аниқликни талаб этади. Зеро, аниқликка риоя этган киши ҳеч қачон ютқазмайди.

А. НАБИРАЕВ,
А. МУҲАММАДИЕВ,
ҳуқуқшунос

Qonun dastagi

Мамлакатимиз иқтисодиёти, халқ хўжалигида кечаётган ислоҳотлар банк ва унинг хизматига кун сайин эҳтиёж кескин ошиб бораётганини кўрсатмоқда. Айниқса, хўжалик юритувчи субъектлар ва якка тартибдаги тадбиркорларга юқори даражадаги банк хизмати кўрсатиш, уларни молиявий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш мақсадида кредит маблағлари ажратиш ҳамда ана шу сармоя асосида улар фаолиятини янада ривожлантириш давр талаби бўлиб қолди.

БАНК: ХАТОЛАР ПАНД БЕРАДИ

Яқинда Самарқанд вилоят адлия бошқармаси томонидан "Пахтабанк"нинг Қўшработ туман бўлимида банк хизматига доир амалдаги қонунлар, бу борадаги Президент Фармонлари, Вазирлар Маҳкамаси қарорлари ва тегишли меъёрий ҳужжатлар ижроси қандай кечаётгани ўрганилди. Ўрганиш жараёнида банк томонидан мижозларга талаб қилиб олингунча депозит ҳисоб рақамлари очиш масаласида бир талай камчиликларга йўл қўйилгани маълум бўлди. Масалан, "Зиё" хусусий кичик корхонаси билан 2002 йил учун банк хизмати кўрсатиш тўғрисида тузилган шартномада томонларнинг реквизитлари тўлиқ кўрсатилмаслиги ва ҳуқуқий мажбуриятларнинг аниқ белгилаб берилмаслиги ҳолатлари мавжуд. Бундан ташқари, якка тартибдаги тадбиркор "Абдимўмин Тоиров", "Қўниш" хусусий ишлаб чиқариш фирмаси, "Достон" хусусий кичик корхонаси ва "Феруза" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти билан банк ўртасида тузилган шартномаларда касса хизмати кўрсатганлик учун тўловлар миқдори белгиланмаган. Шунингдек, "Ҳожиакбар" ва "Эсанобод" фермер хўжаликларига ҳисоб варақаси очишга оид ҳужжатлар тўплами ўрганиб чиқилганда, ерни ижарага олиш далолатномаси ортиқча олинганi аниқланди.

"Хўжанонберган ота" жомеъ масжиди, "Заррин-Зулайҳо" хусусий савдо ишлаб чиқариш тижорат фирмаси, "Эркин Эргашев", "Деҳқон", "Ирисбобо", "Ўрозқул ота" фермер хўжаликларига ҳисоб варақалари очилган бўлса-да, уларнинг аризалари банк раҳбари томонидан имзоланмаганини қандай изоҳлаш мумкин? Ахир, бу банкка доир йўриқномаларда кўрсатилган, ҳаммага маълум бўлган оддий ҳол-ку?! Наҳотки, шунга ҳам кўп вақт ва меҳнат сарф қилиш лозим бўлса?..

Маълумки, ҳар бир банк ўз ички заҳиралари ва жалб этилган бошқа заҳиралар ҳисобидан мижозларга кредитлар ажратиши лозим. "Мустақил" фермер хўжалиги жорий йилнинг 13 мартида деҳқончиликни ривожлантириш мақсадида бир миллион сўм миқдорида кредит ажратишни сўраб, ариза билан мурожаат қилган. Мижозга кредит ажратишга оид ҳужжатлар ўрганиб чиқилганда Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган "Тижорат банклари томонидан ҳуқуқий шахс ҳисобланган фермер хўжаликлари ва кичик бизнес субъектларини миллий ва чет эл валютасида микрокредитлаш" Тартиби ва кредит эксперт қўмитаси тўғрисидаги ички Низом талабларига зид равишда кредит ажратиш тўғрисидаги қарор жорий йилнинг 14 мартида қабул қилинган бўлишига қарамай, кредит шартномаси белгиланган вақтдан саккиз кун кечикиб тузилган. Бунда банк хулосаси ҳамда кредит шартномасининг амалдаги қонунларга мувофиқлиги тўғрисида ҳуқуқий хулоса олинмаган. Бундай камчиликлар "Юсуф Ялангтўш" фермер хўжалиги, "Лазиз" хусусий савдо тижорат фирмаси ва "Фарангиз" хусусий дорихонасига кредит ажратишга оид ҳужжатларда ҳам учрайди.

Аслида хато-камчиликларнинг катта-кичиги бўлмайди. Қўшработлик банкчилар Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинган ва Марказий банк томонидан ишлаб чиқилиб, тасдиқланган йўриқнома ҳамда Низомларга қатъий амал қилишганида хатога йўл қўйишмаган бўлишарди.

"Пахтабанк"нинг Қўшработ туман бўлими раҳбарлари бу ҳақда ёзма равишда огоҳлантирилди, албатта. Энди ҳамма гап бундай хато ва камчиликларга қайта йўл қўйилмасликда қолди.

Ориф ЭЛМУРОДОВ,
Шарофиддин МУСАЕВ,
ҳуқуқшунос

Adliya tizimi

САМАРҚАНД

Самарқанд вилоят адлия бошқармаси кичик ва ўрта тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш ва ҳимоя қилиш бўлимига шу йилнинг ўтган тўққиз ойида тадбиркор ва хўжалик юритувчи субъектларда жами 213 та ариза ва шикоят келиб тушди. Уларнинг 70 таси қаноатлантирилди. 81 тасига ҳуқуқий тушунтириш берилган. 9 таси эса ўз тасдиғини топмаганлиги сабабли рад қилинган. 43 та ариза тегишлилиги бўйича бошқа идораларга юборилган. Ариза-шикоятларнинг 10 таси айни пайтда ўрганиб чиқилмоқда. Ариза ва шикоятларнинг таҳлили шуни кўрсатадики, уларнинг 42 таси ер масаласида мурожаат этилган, 15 таси эса кредит ажратишга доирдир. Фермер хўжалиги ташкил этишга қаратилган ариза-шикоятлар 18 та.

Бошқарманинг "Ишонч" телефонига ўтган вақт мобайнида 87 марта мурожаат қилинган. Уларнинг 48 тасига ҳуқуқий тушунтириш берилган. 39 та мурожаат юзасидан кейинчалик расмий ариза қабул қилиниб, уларнинг ҳуқуқлари тикланган.

Вилоят хўжалик судига 116 та даъво аризалари киритилган. Улар фермер хўжаликлари томонидан хўжалик ва корхоналарга шартномага асосан етказиб берилган маҳсулотлар учун ўз вақтида ҳисоб-китоб қилинмаганлиги сабабли тўланмаган 46 миллион 57 минг 737 сўм асосий қарз ва 15 миллион 204 минг 991 сўм устамани ундириш тўғрисидадир.

Бошқарма томонидан ўтган 9 ой мобайнида фуқаролик ишлари бўйича судларга 83 та даъво аризалари киритилди. Уларнинг 65 таси оила пудратчилари манфаатларини кўзлаб киритилган давъо аризаларидир. Фуқаролик ишлари бўйича судлари якка тартибдаги тадбиркорлар, фермер хўжаликлари ва оила пудратчиларига 3 миллион 58 минг 181 сўм асосий қарз, 536 минг 922 сўм устама ва уларга етказилган 2 миллион 583 минг сўмлик маънавий, 1 миллион 557 минг 875 сўмлик моддий зарарларни ҳамда 5 миллион 643 минг 500 сўмлик бой берилган фойдани ундириш тўғрисидадир.

Sud islohotlari

ДАЪВОГАР ҲАМИША ҲАҚМИ?

Мамлакатимизда ёркин келажак пойдевори сифатида қабул қилинган **"Таълим тўғрисида"**ги Қонун ҳамда Кадрлар тайёрлаш Миллий дастурига мувофиқ юртимизнинг бир қатор шаҳар ва қишлоқларида иқтидорли болаларнинг чуқур билим олишлари, муносиб тарбияланишлари учун академик лицей, касб-ҳунар коллежлари баробарида лицей-интернатлар ҳам фаолият юритмоқда. Чироқчи туманидаги 154-сонли лицей интернат ана шундай билим даргоҳларидан бири саналади. 2000 йил феврал ойидан бошлаб мазкур билим даргоҳида директорлик лавозимида ишлаб келаётган Саодат Бадалова орадан бир ярим йил ўтар-ўтмас ишдан бўшади. Нега дейсизми?

С.Бадалова бу ҳақда Чироқчи туманлараро фуқаролик ишлари бўйича судига даъво аризаси билан мурожаат этиб, 2001 йил 4 июн куни туман халқ таълими бўлими раҳбариятининг буйруғига асосан ўз вазифасидан ғайриқонуний равишда озод қилингани, яъни ишдан бўшаш тўғрисида туман ХТБ мудири У. Абдураҳмоновнинг оғзаки кўрсатмасига биноан ариза ёзганини айтади. Шу билан бирга, у орадан икки кун ўтиб, аввалги аризасини оқибатсиз қолдириш ҳақида ариза бергани, бироқ У.Абдураҳмонов бу аризани инобатга олмагани ва суддан ўша буйруқни бекор қилиб, ўз ишига қайта тиклашга ёрдам беришини сўраган. Суд 2002 йил 21 май куни мазкур ишни кўриб чиқиб, ХТБнинг даъвогарни вазифасидан озод қилиш ҳақидаги буйруғини ноқонуний деб топади ва уни ишга тиклаш ҳақида қарор чиқаради. Шунингдек, қарорда даъвогар С.Бадалованинг туман ХТБнинг 2001 йил 4 июн кунидаги буйруғига биноан 2002 йил 1 феврал кунига қадар "Кўкдала" бўлимида биология фани методисти лавозимида ишлаган вақтидаги 86299 сўм иш ҳақи 2002 йил 21 май кунига қадар ишлаган 161546 сўм иш ҳақидан чиқарилиб, қолган 75257 сўм иш ҳақи Чироқчи туман ХТБнинг жорий ҳисобидан ундириб бериш кўрсатилган.

Даъво аризада кўрсатилган моддий ва маънавий зарар ундириш ҳақидаги мурожаат қисми эса даъвогар розилиги билан рад қилинган.

Шундай қилиб, биринчи босқич суд хулосасига кўра, адолатсизликка учраган С.Бадалова ўз вазифасига қайта тикланиб, директорлик фаолиятини давом эттириши керак эди. Бироқ "касални яширсанг, иситмаси ошкор қилади", деганларидек, С.Бадалованинг мансабдорлик пайтида йўл қўйган бир неча хато ва камчиликлари ошкор бўлиб, унинг вазифасига қайта тикланишига монелик қилиб қолди... Бу тўғрида Чироқчи туман прокурорининг вилоят суди аппеляция инстанцияси судлов ҳайъатига келтирган протестида шундай сатрлар бор:

"Суд даъво аризасини кўришда даъвогар Саодат Бадалованинг Жиноят Кодексининг 167-моддаси 3-қисми "а,в" банди, 205-модда 2-қисми "в" банди, 209-модда 2-қисми "а" банди билан айбланганi ва мазкур иш Президентимизнинг 2001 йил 22 августдаги мамлакатимиз мустақиллиги эълон қилинганининг 10 йиллиги муносабати билан чиқарилган "Амнистия" тўғрисидаги Фармони 6-моддаси билан ҳаракатдан тўхтатилганига эътибор қилмаган".

Бундан кўринадики, С.Бадаловани директорлик вазифасига тиклаш ҳақидаги "ҳал қилув қарори" бекор қилиниши лозим. Шундай бўлди ҳам. Вилоят судининг апелляция инстанцияси судлов ҳайъати ишни тегишли қонун талаблари асосида атрофлича ўрганиб, Чироқчи туман прокурорининг апелляция протестини қаноатлантирди ва даъвогарнинг "ишга тиклаш ва мажбурий ишламаган вақти учун иш ҳақи ҳамда маънавий зарарни ундириш ҳақида"ги даъво аризасини рад қилиб, ажрим чиқарди.

Бу ҳол шуни кўрсатадики, даъвогар ҳамиша ҳам ҳақ бўлиб чиқавермайди...

Э. УМИРОВ,
ҳуқуқшунос

Talab, taklif, mulohaza

Мамлакатимиз Конституцияси бозор муносабатларини ривожлантиришга қаратилган, иқтисодиётимиз негизини ташкил қилган турли мулк шакллари тенг ҳуқуқлилиги ва ҳуқуқий жиҳатдан баб-баравар муҳофаза этилишини кафолатлайди.

ВОРИС:
У МЕРОСДАН ВОЗ КЕЧИШ ҲУҚУҚИГА ЭГАМИ?

Маълумки, ворислик ҳуқуқи энг муҳим ҳаётий масалалардан бири бўлиб, бу масала кўплаб фуқароларни қизиқтиради. Чунки бу ҳуқуқ соҳаси аҳоли турмуш даражасининг ҳам маънавий, ҳам иқтисодий юксалиши билан бевосита боғлиқ. Шу боис Конституциямизнинг 36-моддасида **"мерос ҳуқуқи қонун билан кафолатланади"** дея қайд этилган. Мерос ҳуқуқи фуқароларнинг хусусий мулк ҳуқуқи билан ҳам бевосита алоқадор. Мерос аслида фуқароларнинг вафот этган кунидан, уларга тегишли бўлган мол-мулк, шунингдек, мулкий ҳуқуқ ва мажбуриятларнинг бошқа шахсларга, яъни унинг ворисларига ўтиши демакдир.

Ворислик, Фуқаролик кодексининг 1112-моддасига асосан, икки хил тартибда — қонун ва васият бўйича вужудга келади.

Қонун бўйича ворислик мулк эгаси ўзига тегишли бўлган хусусий мулк тақдирини васият орқали ҳал қилмаган, яъни ўзи вафот этганидан кейин уни маълум бир шахс томонидан тасарруф қилинишини белгиламаган ҳолларда вужудга келади.

Васият бўйича ворислик эса мерос қолдирувчининг инон-ихтиёрига кўра, вужудга келади. Васият бўйича ворислик тайинланганда, мерос қолдирувчи ҳуқуқ ва мажбуриятларининг меросхўрлар ўртасида тақсимланиши, шунингдек, ворисларни белгилаш тартиби фақатгина мерос қолдирувчининг эрки билан амалга оширилади.

Фуқаролик Кодексининг 1118-моддасига биноан, мерос очилган пайтда ҳаёт бўлган фуқаролар, шунингдек, мерос қолдирувчининг ҳаётлик пайтида ҳомила ҳолида бўлган ҳамда мерос очилганидан кейин тирик туғилган болалар васият ва қонун бўйича меросхўр бўлиши мумкин.

Қонун бўйича, кетма-кетлик асосида амал қилувчи бешта меросхўрлар тоифаси белгиланган бўлиб, улар навбат бўйича мерос ҳуқуқидан фойдаланиши мумкин. Мерос қолдирувчининг авлодлари, фарзандликка олинганлар, қон-қариндошлик муносабатлари билан боғланган бошқа шахслар қонун бўйича ворислик ҳуқуқига эга бўлади. Шунингдек, мерос қолдирувчининг қарамоғида бўлган меҳнатга қобилиятсиз шахслар ҳам қонун бўйича меросхўр бўлиш ҳуқуқига эгадир.

Меросни қабул қилиб олиш бир томонлама битим бўлиб, меросга эгалик ҳуқуқи тўғрисидаги гувоҳнома, меросхўрларнинг аризасига кўра, 6 ой ўтгандан сўнг берилади. Мерос олингандa, бордию нотариус тегишли мол-мулк ёки бутун меросга нисбатан гувоҳнома беришни сўраб мурожаат этган шахслардан бошқа меросхўрлар йўқлигини аниқласа, гувоҳнома юқорида кўрсатилган муддат тугамасдан олдин берилиши ҳам мумкин.

Амалдаги Фуқаролик Кодексида эса, миллий қадриятларимиз назарда тутилган ҳолда, меросни қабул қилиш муддатсиз қилиб белгиланган. Чунки ўзбек фарзанди ота-онаси ёки қон-қариндошининг маъракасини ўтказмай туриб, "менга отамдан ёки онамдан қолган меросни ўтказиб беринг", деб даъво қилишни ўзига ор деб билади.

Фуқаролик Кодексининг 1147-моддасида меросдан воз кечиш ҳуқуқи ҳам белгиланган бўлиб, унга кўра, меросхўр қонун ёки васият бўйича ўзининг ворисликка чақирилганини билган ёки билиши лозим бўлган кундан бошлаб, 6 ой ичида меросхўрлар жумласига кирадиган навбатдаги бошқа шахслар фойдасига меросдан воз кечишга ҳақли. Меросдан воз кечиш бир неча меросхўрлар фойдасига ҳал қилиниши мумкин бўлган тақдирда, уларнинг ҳар бирига тегадиган улушни меросхўрнинг ўзи белгилаб бериши шарт. Акс ҳолда, бойликдан воз кечган ворииснинг мерос мулкидаги улуши барча меросхўрлар фойдасига кечилган ҳисобланиб, уларнинг барчасига тенг тақсимланади.

Баъзан амалиётда шундай ҳолатлар учраб турадики, фуқаролар 5-6 йиллаб, ҳаттоки 10 йиллардан кейин ота ёки онадан мерос бўлиб қолган кўчар ва кўчмас мол-мулкларни расмийлаштириб беришни сўраб мурожаат қиладилар. Масалан, фуқаро "Б" орадан 12 йил ўтгач, 1990 йилнинг 20 мартида отаси вафот этгани, унинг номида уй-жой борлиги ва уни ўзининг номига расмийлаштириб беришни сўраб, нотариусга мурожаат қилган. Нотариус "Б" билан суҳбат давомида ундан ташқари яна мерос қолдирувчининг 5 нафар фарзанди ва турмуш ўртоғи борлигини аниқлади ва улар ҳам шу уй-жойдан улуш олишлари кераклигини тушунтирди. Фуқаро "Б" эса, ўзининг кенжа ўғил эканини, опа-акалари ва онасининг уй-жойга ҳеч қандай даъвоси йўқлигини айтди. Аммо нотариус барча меросхўрлар 6 ойлик муддатни ўтказиб юборгани ва улар хоҳлайдими ёки йўқми, энди меросни қабул қилишлари шарт эканини, кейинчалик эса фуқаро "Б"га ҳадя қилиб беришлари мумкинлигини тушунтирди.

Шу ҳолатларни назарда тутган ҳолда, агар нотариус меросхўрлар ўртасида ҳеч қандай низо йўқлигига ва келгусида ҳам низо бўлмаслигига ишонч ҳосил қилса, ўз ҳиссасини олишдан воз кечмоқчи бўлган меросхўрлардан "меросни қабул қилиб олишни хоҳламайман ва келгусида ҳеч қандай мулкий ва моддий ҳақ даъво қилмайман" деган маънодаги аризани меросхўрга шахсан имзолатиб олса, фуқароларга анча енгиллик яратилган бўлар эди. Лекин шуни ҳам таъкидлаш жоизки, нотариус меросдан ўз улушини олишдан бош тортган меросхўрларга бу ариза кейинчалик бекор қилинмаслиги ва қайтариб олиниши мумкин эмаслигини ҳам айтиб ўтиши шарт.

Яна шундай ҳолатлар ҳам бўладики, бунда икки нафар меросхўрнинг бири хорижий давлатда доимий истиқомат қилади. Ўзбекистонда яшаётган меросхўр эса мерос қолдирувчи вафот этганидан кейин 6 ойлик муддатни ўтказиб, нотариусга меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисидаги гувоҳномани беришни сўраб келади ва акаси бошқа давлатда яшашини ва унга мерос мулки керак эмаслигини айтади. Фуқаролик Кодексининг 1151-моддасига кўра, агар турган жойи аниқланиб, мерос олишга чақирилган бўлса-ю, лекин юртидан узоқда бўлгани сабабли келолмаган меросхўр 6 ойлик муддат ичида меросдан воз кечмаган бўлса, қолган меросхўрлар меросни тақсимлаш ниятлари тўғрисида уни хабардор қилишлари шарт. Агар ўша меросхўр хабар қилинган вақтдан эътиборан 3 ой ичида қолган меросхўрларни меросни тақсимлаш ҳақидаги келишувда иштирок этиш истаги тўғрисида хабардор қилмаса, қолган меросхўрлар вақтида ҳозир бўлмаган меросхўрга тегишли бўлган улушни ажратиб, ўзаро келишувга кўра, мерос тақсимотини амалга оширишга ҳақли. Мана шу моддада тегишли меросни ажратиб, яъни ўша ҳозир бўлмаган меросхўрнинг ҳиссасини очиқ қолдириб, қолган меросхўрларга тенг равишда расмийлаштириб бериш лозимлиги кўзда тутилган. Бу ҳолатда ҳам, ўша меросхўрдан "мерос мулкини идора этишга киришмадим, мулкни қабул қилмадим ва меросга бўлган ҳуқуқ тўғрисида гувоҳнома олишни хоҳламайман" деган мазмунда ариза олинса, мақсадга мувофиқ бўлар эди. Бу билан меросни олган ва уни қабул қилиб, мулкни ўзига расмийлаштирмоқчи бўлган фуқаролар ҳуқуқи бузилишининг олди олинган бўларди.

Мерос мулкидаги ўз улушини расмийлаштирган меросхўр, бошқа ўз улушини расмийлаштиришга ҳозир бўлмаган меросхўрсиз, унинг улуши очиқ қолдирилгани сабабли, ушбу мулкни тасарруф этишга кириша олмайди. Аммо бундай вазиятда меросни қабул қилган, ўз вақтида ариза билан мурожаат этиб, ўз ҳиссасини расмийлаштирган фуқаронинг ҳуқуқи бузилган ҳисобланади. Чунки хорижга доимий яшашга кетган фуқаро ўз улушини расмийлаштиришга умуман келмаслиги ҳам мумкин-ку, ахир. Бу ҳолатларни инобатга олган ҳолда, вақтида ҳозир бўлмаган меросхўрларнинг улуши ўз ҳиссаларини расмийлаштирган меросхўрларга Фуқаролик Кодексида кўрсатилган умумий даъво муддати, яъни 3 йиллик муддат белгиланса, бу борада фуқароларнинг ўртасида келиб чиқаётган низоларларнинг олди олинган бўлар эди.

Шаҳло КЎЧИМОВА,
тадқиқотчи

Mitti maslahat

ИШСИЗЛИК НАФАҚАСИ КИМГА ТЎЛАНАДИ?

Маълумки, фуқароларни ўз касби ва имкониятларига мос келадиган иш билан таъминлаш давлатимиз сиёсатининг устувор йўналишларидан бири саналади. Фуқароларнинг меҳнат ҳуқуқлари эса Конституция, Меҳнат Кодекси ва янги таҳрирдаги "Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида"ги Қонун асосида ҳимоя қилинади. Чунончи, асосий қонунимизнинг 37-моддасига мувофиқ, ҳар бир шахс меҳнат қилиш, эркин касб танлаш, адолатли меҳнат шароитларида ишлаш ҳамда ишсизликдан ҳимояланиш ҳуқуқига эгадир.

Демак, бундан кўриниб турибдики, давлатимиз нафақат ишлаётган, шу билан бирга маълум сабабларга кўра, иш ахтариб юрган ишсиз фуқаролар манфаатини ҳам ҳимоялайди. Масалан, амалдаги Меҳнат Кодексининг 65-моддасида ишсиз юрган фуқароларга нафақа тўлаш шартлари ва муддатлари кўрсатилган. Унга кўра, ишсизлик нафақаси фуқароларга тегишли тартибда маҳаллий меҳнат идорасидан рўйхатдан ўтиб, ишсиз деб эътироф этилган кундан бошлаб тайинланади. Бундан англашиладики, ишсизлик нафақаси тегишлича ишсиз деб рўйхатга олинган шахсларга берилади. Айтиш жоизки, ишсизлик нафақасининг миқдори турли омилларга боғлиқ бўлиб, масалан, аввал меҳнат қилган ва маълум сабаблар билан ишламаётган фуқарога нафақа тайинлашда унинг илгариги йиллик ўртача иш ҳақи, мабодо олдин ишламаган, биринчи марта иш қидирувчи шахс сифатида рўйхатга олинган шахсларга эса белгиланган энг кам ойлик иш ҳақи асос қилиб олинади. Шунингдек, ишсизлик нафақаси муддати "Аҳолини иш билан таъминлаш тўғрисида"ги Қонунда ҳам белгиланган. Унга кўра, иш ва иш ҳақидан маҳрум бўлган ёки узоқ (1 йилдан ортиқ) танаффусдан кейин меҳнат фаолиятини қайта бошлашга ҳаракат қилаётган шахсларга ўн икки ойлик давр мобайнида йигирма олти календар ҳафта; илгари ишламаган ва биринчи бор иш қидираётган шахсларга эса ўн икки ойлик давр мобайнида ўн уч календар ҳафта кунлари ҳисобланиб, ишсизлик нафақаси тўланади.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, ишсиз шахс нафақа олиш даврида иш қидириши ва ҳар икки ҳафтада камида бир марта маҳаллий меҳнат идорасида йўқламадан ўтиб туриши лозим. Акс ҳолда ишсиз шахсга ишсизлик нафақаси тўлаш бекор қилиниши, тўхтатиб қўйилиши ёки унинг миқдори камайтирилиши мумкин.

Huquqiy ma`rifat

НИКОҲ ШАРТНОМАСИ

Никоҳ шартномаси ўзига хос хусусиятларга эга бўлган фуқаролик ҳуқуқий битим шаклларидан биридир. Бундай шартнома субъектлари никоҳдан ўтувчилар ёки никоҳдаги эр-хотин ҳисобланади. Никоҳ шартномаси никоҳ давлат рўйхатига олингунга қадар тузилган бўлса, у ФҲДЁ идораларида рўйхатга олинган вақтдан бошлаб қонуний кучга киради. Ҳар қандай никоҳ шартномасининг асосий мазмун-мақсадини эр ва хотиннинг умумий мол-мулкка эгалик қилишдаги муайян ҳуқуқ ва мажбуриятларини белгилаб қўйиш ташкил этади.

Оила Кодексининг 31-моддаси никоҳ шартномасида тартибга солинадиган эр-хотиннинг биргаликдаги мулкига оид масалалар доирасини чеклаб қўймайди. Амалиётда маълум бўлишича, у асосан бундай муносабатларнинг тўртта турини қамраб олади:

Уларнинг биринчиси шундан иборатки, эр-хотин никоҳгача бўлган даврда ўз мол-мулкига нисбатан ҳам, никоҳ давридаги орттирилган барча мол-мулкига нисбатан ҳам қонун билан белгиланган мулкий ҳуқуқ ва мажбуриятларни ўзгартиришга ҳақли. Томонларнинг оила даромадлари ва харажатларини тақсимлаш бўйича ҳуқуқ ва мажбуриятларини никоҳ шартномасида белгилашга ҳақли эканини иккинчи турни ташкил этади. Эр-хотин зарурат туғилганда бир-бирларини пул билан таъминлаб туриш шартларини олдиндан белгилаб қўйишлари мумкинлиги, учинчи тур бўлса, томонларнинг никоҳ суд томонидан бекор қилинганида улардан бирига топшириладиган мол-мулкидаги улушни ўзаро келишувда белгилаш ҳуқуқига эгалиги тўртинчи тур ҳисобланади. Бизнингча, ушбу шартни никоҳ шартномасига киритиш мақсадга мувофиқдир. Нега деганда, никоҳ даврида эр-хотиндан бири уй-рўзғор юмушлари ва болаларга қараш билан машғул бўлиб, даромад орттира олмайди. Бундай ҳолатда никоҳ бекор қилинганидан кейин ушбу тараф тегишли моддий таъминотсиз қийин аҳволга тушиб қолиши тайин.

Хулоса ўрнида айтадиган бўлсак, никоҳ шартномаси исталган вақтда ўзгартирилиши, тўлдирилиши ва бекор қилиниши мумкин. Лекин эр-хотин ўтасидаги никоҳни ўзгартириш ёки бекор қилиниши тўғрисидаги келишув ёзма шаклда бўлиши ва нотариал тартибда тасдиқланиши лозим. Бошқача айтганда, никоҳ шартномасидан бир томонлама воз кечишга йўл қўйилмайди. Бу эса унинг муҳим юридик ҳужжат эканидан далолатдир.

Дилрабо ЭЛМУРОДОВА,
ҳуқуқшунос

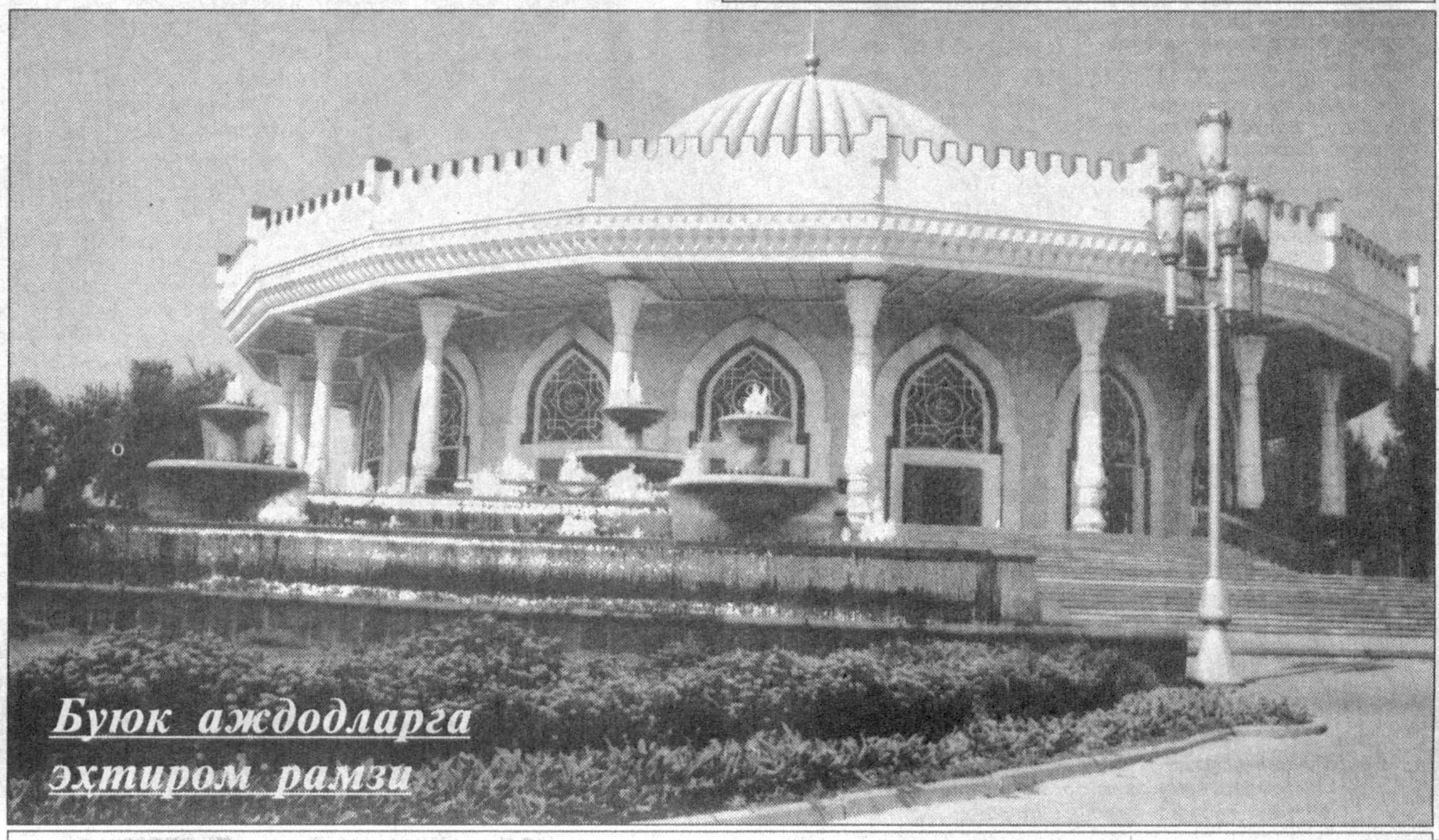

Буюк аждодларга эҳтиром рамзи

УЧ САВОЛГА УЧ ЖАВОБ

Muloqot

САВОЛ: ***Мен чет элга хизмат сафарига бориб, у ерда муайян муддат ишламоқчиман. Сафар тугаб, юртимизга қайтишда ўз эҳтиёжим учун 2 хил костюм-шим, (бир донасининг шартли қиймати 100 АҚШ долларига тенг) 10 дона турли хил кўйлаклар (1 донасининг қиймати шартли равишда 10 АҚШ долларига тенг), 5 жуфт турли ўлчамдаги пойафзаллар (1 донасининг қиймати шартоли равишда 10 АҚШ долларига тенг) олиб келмоқчиман. Ушбу товарларга қанча миқдорда божхона тўловларини тўлашим керак?***

ЖАВОБ: Жисмоний шахс томонидан ўз эҳтиёжи учун қуйидаги товарлар божхона чегараси орқали олиб келиниши мумкин.

1. Қиймати 100 АҚШ доллари миқдорида бўлган 2 турдаги костюм-шим;

2. Қиймати 10 АҚШ доллари миқдорида бўлган 10 дона турли кўйлаклар;

3. Қиймати 10 АҚШ доллари миқдорида бўлган 5 жуфт турли ўлчамдаги пойафзал.

Ушбу товарларнинг умумий божхона қиймати 350 АҚШ долларини ташкил этмоқда. Шу боис уларга нисбатан товарларнинг умумий қиймати 1000 АҚШ долларигача бўлган миқдордалигини эътиборга олган ҳолда божсиз олиб кириш қоидаси қўлланилади ва улардан импорт божи, қўшимча қиймат солиғи, 20 фоиз миқдорида жисмоний шахслардан ундириладиган йиғим акциз солиғи ундирилмайди.

Товарларга "Т-6" шаклидаги баённома асосида божхона расмийлаштирилуви амалга оширилади. Шунингдек, ушбу костюм-шим, кўйлак ва пойабзаллар миқдорида тижорат мақсадида олиб келинган бўлса, товарнинг қийматидан шу йилнинг 1 августидан бошлаб 90 фоиз миқдорида эркин алмаштириладиган валютада ягона божхона тўлови ундирилади.

Товарнинг қиймати 1000 АҚШ долларигача бўлса, у ҳолда божхона кирим ордери орқали божхона тўловлари ундирилади. Товарнинг қиймати 1000 АҚШ долларидан юқори бўлган тақдирда эса божхона юк баённомаси тўлдирилган ҳолда божхона расмийлаштирилуви амалга оширилади.

САВОЛ: ***Мен чет элга бориб, ўз эҳтиёжим учун божхона чегараси орқали 20 килограмм (қиймати шартли равишда 40 АҚШ доллари миқдорида) шоколад ҳамда 2 қути (қиймати шартли равишда 80 АҚШ доллари миқдорида) кофе маҳсулоти олиб келганимда қанча миқдордаги божхона тўловларини тўлайман?***

ЖАВОБ: Ушбу ҳолатда дастлаб товарнинг қиймати аниқланади, шундан сўнг шоколаднинг 5 килограммидан ҳамда кофе маҳсулотининг 5 килограммидан акциз солиғи ундирилмайди. Товарларнинг қолган қисмидан, яъни шоколаднинг 15 килограмми ёки 30 АҚШ долларидан сўмга нисбатан курс эквивалентида 30 фоиз миқдорида ҳамда кофенинг 5 килограмми ёки 40 АҚШ долларидан сўмга нисбатан курс эквивалентида 20 фоиз миқдорида акциз солиғи миллий пул бирлиги — сўмда белгиланган тартибда ундирилади. Ушбу маҳсулотлар 1000 АҚШ долларигача бўлганлиги учун улардан импорт божи, қўшимча қиймат солиғи ва жисмоний шахслардан ундириладиган йиғим ундирилмайди.

САВОЛ: ***Мен чет элга бориб тижорат қилиш мақсадида 20 турдаги 10 қутидан (1 қутига 10 кг маҳсулот сиғади, 1 қутининг қиймати шартли 20 АҚШ доллари миқдорида) қандолат маҳсулотларини божхона чегараси орқали олиб келганимда қанча миқдордаги божхона тўловларини тўлайман?***

ЖАВОБ: Ушбу товарлар тижорат мақсадида олиб келингани сабабли дастлаб товарнинг божхона қиймати аниқланади ва улардан шу йилнинг 1 августидан бошлаб товарнинг божхона қийматидан 50 фоиз миқдорида акциз солиғи сўмда ундирилади.

Агар товарнинг умумий қиймати 1000 АҚШ долларигача бўлса, у ҳолда божхона кирим ордери орқали божхона тўловлари ундирилади. Мабодо товарнинг қиймати 1000 АҚШ доллари миқдоридан юқори бўлса, божхона юк баённомаси тўлдирилган ҳолда божхона расмийлаштирилуви амалга оширилади.

Саволларга ДБҚ Божхона тарифларини тартибга солиш ва тўловлар бошқармаси бошлиғи Абдуманноп ҲАЛИМОВ жавоб берди.

Ajab savdolar

ҲАҚИҚАТ КИМ ТОМОНДА?

Мамлакатимизда мустақилликдан сўнг турли хил мулк шаклларига кенг йўл очилди. Хусусан, қимматли қоғозлар бозори юзага келди ва унинг натижаси ўлароқ акция орқали даромад олиш кўпчилик учун одатий ҳолга айланиб бормоқда. Мазкур фаолият турининг ҳуқуқий асоси сифатида **"Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқини ҳимоя қилиш тўғрисида"**ги Қонун қабул қилинди. Бир сўз билан айтаганда, мулкчиликнинг ушбу шакли тараққиётига зарур бўлган барча қулайлик ва шарт-шароит яратилган. Хўш, шундай экан, бу борада жойларда аҳвол қандай? Акциядорлар ўз ҳақ-ҳуқуқларидан ҳеч қандай тўсиқсиз фойдаланаяптими?

Бу саволларга жавоб беришдан олдин Бухоро вилоятида фаолият кўрсатаётган "Пешку автожамланма" очиқ турдаги акциядорлик жамияти кузатув кенгаши раиси Н.Тошеванинг таҳририятга йўллаган шикоят хати мазмуни билан ўқувчиларни таништиришни лозим топдик. Унда шундай дейилади: "Шу йил 4 сентябр куни мен аъзо бўлган жамиятнинг навбатдаги умумий йиғилиши бўлиб ўтди. Йиғилиш кун тартибида иккита масала қўйилди. Биринчи масала — жамият раҳбарининг ўтган йил якунларига доир ҳисоботини тинглаш эди. Бироқ жамият раҳбари М.Мавлонов ҳисобот беришдан бош тортди. Иккинчи масала жамиятга янги раҳбар сайлашдан иборат бўлиб, у кўпчилик овоз билан Ғ. Атоевнинг сайланиши билан якун топди. Орадан беш кун ўтгач, "Бухоротранс" ҳиссадорлик уюшмаси бошқаруви раиси Ш.Каримов жамият аъзоларига "жамиятга М.Мавлонов раҳбар бўлиб қолаверади, Ғ.Атоевнинг раҳбар бўлишга ҳаққи йўқ" деб айтади. Шу тариқа Ш.Каримов ва М.Мавлонов биз акциядорларнинг ҳуқуқини оёқости қилишди. Улар жамиятга янги сайланган раҳбар Ғ.Атоевнинг корхона хўжалик фаолиятини қабул қилишига тўсқинлик қилишмоқда. Бу қонунга нисбатан зўравонлик эмасми?"

Н.Тошеванинг бу саволига жавоб беришдан олдин шикоят хатига илова қилинган ҳужжатларга эътибор қаратдик. Уларнинг биринчиси баён этилган масала юзасидан "Бухоротранс" ҳиссадорлик уюшмаси бошқаруви раиси Ш.Каримовнинг "Пешку автожамланма" ҳиссадорлик жамияти кузатув кенгаши раиси Н.Тошевага йўллаган ёзма жавоби. Унинг мазмуни қуйидагича: "Вазирлар Маҳкамасининг 1998 йил август ойининг 22 кунидаги 361-сонли ва 2000 йил август ойининг 3 кунидаги 303-сонли қарорлари ҳамда мамлакатимиз Конституциясининг 120-моддаси 2,19,21,23,25 бандларига асосан раҳбар кадрлар (бошқарув раиси, директор) номзоди ҳокимият вакиллари томонидан ўрганилиши, иш соҳаси бўйича олий маълумотга эга бўлиши талаб этилади. У давлат вакилининг розилиги билан номзодини тасдиқлаш учун умумий йиғилишга қўйилади. Ҳиссадорларнинг умумий йиғилишида раҳбарлик лавозимига номзоди қўйилган Ғолиб Атоевнинг ҳужжатлари туман ҳокимлиги ва "Бухоротранс" ҳиссадорлик уюшмасида ўрганиб чиқилмаган. Шунингдек, бошқарув раисини тайинлашда давлат вакилининг розилиги бўлмаган тақдирда мулк қўмитаси томонидан ажрим чиқарилиб, тўлиқ хулоса берилиши керак. Мулк қўмитаси томонидан ёзилган хатда эса аниқ хулоса берилмаган".

Шу ўринда табиий бир савол туғилади: бу важлар қонун нуқтаи назаридан қанчалик тўғри? Мақола бошида таъкидланганидек, мамлакатимизда акциядорлик жамиятларининг фаолияти **"Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"**ги Қонун билан тартибга солинади. Шу боис мазкур қонунга мурожаат этадиган бўлсак, унинг 65 ва 86-моддасининг еттинчи қисмига асосан акциядорлик жамиятларида жамият ижроия органи (бошқарув раиси, директор ва ҳ.к) жамиятнинг олий органи — акциядорлар умумий йиғилиши томонидан йиғилишда иштирок этган овоз берувчи оддий акцияларнинг кўпчилик овози билан сайланиши (тайинланиши, ёлланиши) белгиланган. Бу эса "Бухоротранс" ҳиссадорлик уюшмаси бошқаруви раиси Ш. Каримовнинг жавоб хатида келтирилган важларнинг ноқонуний эканини билдиради. Шунингдек, бош қомусимиз бўлган Конституциямизнинг 120-моддаси акциядорлик жамиятлари ва уларнинг бошқарув раҳбарларини сайлаш масаласига тегишли эмас. Буни билиш учун мазкур моддани ўқиб чиқиш кифоя.

Энди ҳиссадорлик жамияти бошқаруви раҳбарлигига кўрсатилган номзоднинг туман ҳокимлиги ва юқори бошқарув органи — "Бухоротранс" ҳиссадорлик уюшмаси томонидан ўрганиб чиқиш масаласини таҳлил этсак. Мамлакатимиз Президентининг 1994 йил 21 январ куни тасдиқлаган 745-сонли Фармонининг 13-бандига асосан ҳокимликлар ва юқори бошқарув органлари томонидан мулкчилик шаклидан қатъий назар корхоналар, муассасалар ва ташкилотларининг молиявий ҳамда хўжалик фаолиятига ҳар қандай аралашиши таъқиқланган. Бу қоида **"Тадбиркорлик фаолияти эркинлигининг кафолатлари тўғрисида"**ги Қонуннинг 34-моддасида ҳам ўз аксини топган. Бундан ташқари, жавоб хатида тилга олинган Вазирлар Маҳкамасининг 361-сонли қарори билан акциядорлик жамиятлари бошқарув органлари тўғрисидаги намунавий низомлар тасдиқланган ва уларда ушбу бошқарув органларининг ташкил этиш, фаолиятини тўхтатиш тўғрисидаги қоидалар белгиланган.

(Давоми тўртинчи бетда.)

Jahon tajribasi

ФРАНЦИЯ: АДВОКАТУРА ТИЗИМИ

Франция адвокатураси тизими **"Адвокатлик фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"**ги Декрет ҳамда Миллий адвокатура кенгаши томонидан қабул қилинган Низом асосида фаолият юритади.

"Адвокатлик фаолиятини ташкил этиш тўғрисида"ги Декретнинг биринчи бўлими адвокатура идораларини ташкил этиш ва маъмурий жиҳатдан тартибга солишга бағишланган. 15 та моддани ўз ичига олган мазкур бўлимнинг биринчи қисмида адвокатурани ташкил этиш шарт-шароитини, бир неча адвокатлик тузилмаларининг ягона бўлиб бирлашиши имкониятларини, уларнинг раҳбарлик идоралари (маъмурий кенгаш) шаклланиши ва тузилиши тартибини, адвокатлик тузилмалари раҳбарларининг вазифалари, сайлов, мандат муддатини белгилаб беради. 19-41-чи моддалардан ташкил топган иккинчи қисмида эса профессионал адвокатлик ташкилотларининг раҳбар органи — миллий адвокатура кенгашининг таркиби ҳамда фаолияти баён этилган.

Декретнинг иккинчи бўлимида профессионал адвокатларни тайёрлаш бўйича минтақавий марказларда кадрларни ўқитиш масалалари ёритилган. Унда жумладан, бундай марказларга қабул қилиш шартлари, ўқув дастурлари, амалий иш машғулотларини ўташ, мақом ва мажбуриятлар ўз ифодасини топган.

Адвокатлик фаолиятини амалга ошириш билан боғлиқ шартлар 111-128-моддаларда қайд этилган. Уларда адвокатнинг шуғулланиши мумкин бўлган ва бўлмаган фаолият турлари (масалан, олий ўқув юртларида дарс бериш, суд идораларида ижтимоий суғурта ишларини ҳал қилиш бўйича аъзолик, тижорат ишлари билан шуғулланмаслик ва бошқалар) белгиланган.

129-139-моддаларда адвокатлар ўртасидаги ҳамкорлик масалалари адвокатлар томонидан тузиладиган "иш" шартномалари, унга риоя қилиш шартлари ва тартиби ўз ифодасини топган.

Мазкур Декретнинг 3-бўлими адвокатнинг ўз фаолиятида қатъий равишда риоя қилиши керак бўлган адвокатлик профессионал қоидаларни ўз ичига олган. Мисол учун, айтадиган бўлсак, 115-моддада кўрсатилишича, **адвокат битта ва айнан ўша иш кўриб чиқилаётганда бир нафардан ортиқ мижозга вакил ҳам, маслаҳатчи ҳам, ҳимоячи ҳам бўлиши мумкин эмас. У (адвокат) агар унинг аввалги мижози томонидан тақдим этилган махфий маълумотларни фош этиш учун таваккалчилик мавжуд бўлса, янги мижознинг ишни олиб боришга розилик бермаслиги лозим.**

Шунингдек, мазкур бўлимда илгари бошланган ишни ниҳоясига етказиш учун вақтинчалик алмаштириш ёки янги адвокатни тайинлаш (фавқулодда вазиятлар бўлганда) тартиби ҳам баён этилган. Бундан ташқари, мазкур Декретнинг алоҳида бўлимларида адвокатлар томонидан қонунлар, регламентлар ва касб-қоидалари бузилганда уларга нисбатан қўлланиладиган интизомий санкциялар белгилаб берилган.

Франциянинг Миллий адвокатура кенгаши адвокатларнинг барча профессионал ташкилотларининг мувофиқлаштирувчи идораси ҳисобланади. Кенгаш ўзининг 1999 йил 26-27 март кунлари бўлиб ўтган бош ассамблеясида ташкилотнинг ички регламентлари тўғрисидаги умумий Низомни қабул қилди. Мазкур Низом ҳозирги вақтда Франция адвокатлари амал қиладиган қоидалар тизимининг асосини ташкил этади. У адвокатлик қоидалари, унинг иш фаолияти қамрови, мақоми, адвокатлар ва уларнинг ташкилотлари ўртасидаги ўзаро муносабатларга бағишланган бир неча бўлимлардан иборат. Хусусан, "Тамойиллар" бўлимида (1-модда) адвокат касбининг тушунчаси, фаолият асослари ва касбга муносабат қоидалари ўз аксини топган. 2-модда касб эгалари томонидан касбий махфийликка риоя қилиниш масаласини қамраб олгани билан эътиборлидир. Жумладан, унда касбий махфийликка кирадиган ёки унга мансуб бўлмаган белги-ҳолатлар ҳамда фаолият турлари белгиланган. Бундан ташқари, мазкур моддага француз адвокатларининг Европа Иттифоқига аъзо мамлакатлардаги ҳамкасблари билан касбий ҳамкорлик муносабатлари ҳам баён этилганки, у адвокатларга қулайлик туғдиради.

Навбатдаги модда бир адвокат томондан бир неча томоннинг манфаати ҳимоя қилиниши мумкин ёки мумкин эмаслигини аниқлашга қаратилган. Шунингдек, унда суд иши ёки бошқа муҳокама чоғида низоланаётган томонларнинг манфаатларини ҳимоя қилаётган адвокатлар ўртасидаги муносабатларнинг қоидалари, тамойиллари ва шартлари ўз ифодасини топган.

Адвокат фаолиятининг қамров доираси, жумладан, унинг ҳуқуқлари, адвокатлик мужбуриятларидан келиб чиқадиган эксперт, воситачи, васият каби вазифалари эса 6-моддада ифодаланган.

8-9-моддалар адвокатнинг мижози билан тузиладиган шартномаларнинг тартиби, қоидалари ва имкониятларини белгилаб беради. Бундан ташқари, бу ерда адвокатни унинг ҳамкасби билан алмаштириш эҳтимоли билан боғлиқ қоидалар ва эҳтимол тутилган ҳолатлар тўғрисида эслатиб ўтилади.

Алоҳида модда (10) адвокатнинг ўз фаолиятини реклама қилиш (оммавий ахборот воситалари, интернетда) қоидаларига мос келадиган усулларига, шу мақсадда уларнинг коллоквиумлар, ўқув-амалий машғулотларини ташкил этишга, адвокатларнинг ўз соҳасидаги кўргазмалар ва бошқа тадбирларда иштирок этишга бағишланган. Мазкур моддада адвокатнинг исм-шарифи ва унинг унвони ҳамда фаолиятига дахлдор бошқа маълумотлар ёзиб илиб қўйилиши (иш хонасининг эшигига) тартиб-қоидалари ҳам акс этган.

Мазкур Низомнинг йирик бўлимига (11-моддада) адвокат фаолиятининг пул тўланадиган ёки мижознинг муайян ишини олиб бориш чоғидаги сарф-харажатларни қоплаш масалалари белгиланган.

Учинчи қисм (14,15,16-моддалар) адвокатлик фаолиятининг ташкилий хусусиятини ифодалайди. Унда, жумладан, иш шартномалари ёки бир гуруҳга мансуб адвокатлар ўртасидаги ҳамкорлик шартномаларини имзолаш шартлари, иш шартномаси тўхталишининг тартиби ёки адвокатнинг ишдан бўшатилиши, ишларни олиб бориш қоидалари ва бир гуруҳга мансуб адвокатлар томонидан мижозлар манфаатларини тақдим этиш, Франция ҳудудида ва хорижий мамлакатларда "иккинчи даражали" адвокатлик маҳкамалари (филиаллари)ни ташкил этиш ва очиш акс этган.

Шу ўринда таъкидлаш жоизки, мазкур Низом Европа Иттифоқи адвокатларининг деонтологик кодексини ҳам ўз ичига олади. 1998 йилда Страсбургда Европа адвокатлик ташкилотларининг Маслаҳат кенгаши томондан қабул қилинган бу кодекс 12-моддада ўз ифодасини топган. Қоидага кўра, мамлакатнинг барча адвокатлари ўз фаолиятларини Европа Иттифоқи доираларида, Франция Республикаси ҳудудидан ташқарида олиб борганларида мазкур кодекс меъёрларига амал қилиши керак.

Шунингдек, ушбу кодекс адвокатлик фаолиятининг асосий тамойилларини (адвокатнинг мустақиллиги, касбга доир махфийлик, фаолиятни реклама қилиш, мижозларнинг манфаатлари ва бошқалар), адвокатлар ўртасидаги муносабатларни (шерикчилик, маълумотлар айирбошлаш) ва бошқа ҳуқуқий ҳолатларни ҳам ўзида ифодалаган. Умаман олганда, француз адвокатураси тизими тажрибасида ибрат олса бўладиган кўплаб хусусиятлар мавжуд.

Эшонкул ҚАНДИМОВ
тайёрлади

Mulohaza uchun mavzu

ЯШАШ УЧУН КЕЧИКМАНГ!

Инсон дунёга нима учун келади? Унинг умргузаронлик қилишдан кўзлаган мақсад-муддаоси нима? Бебаҳо умрнинг қадр-қиммати нима билан ўлчанади, деган саволларга закий зотлар азал-азалдан жавоб излаб келган. Инсон умри ўзига жуда узун кўринса-да, аслида у абадий вақт қаршисида киприк қоққулик фурсатга ҳам тенг эмас. Одамзод боласи яралгандан бошлаб туғилиш ва ўлим оралиғидаги ана шу фурсат хусусида бош қотириб, бунинг ҳақиқий маъно-моҳиятини англашга интилган. Лекин бундан ҳар доим ҳам тўғри хулоса чиқарган, дейиш мушкул. Агар ўтмиш тарихга назар ташласак, мутафаккир ва донишманд зотлар берилган қисқа умрнинг ҳар бир лаҳзасидан оқилона фойдаланиш, улуғ ва савобли ишларга сарфлаш, ҳеч қачон ҳавойи ва бемаъни амалларга исроф қилмасликни ўзи учун қатъий тартиб-интизомга айлантирганини кўрамиз. Бироқ инсон табиати ва дунёқараши ҳар хил бўлганлиги учун бу ўлчов ва меъёр бошқаларни қониқтирмаслиги мумкин. Шунинг учун бу ҳақда гап кетганда, ҳар бир киши ўзининг дунёқараши, ақл-фаросатидан келиб чиқиб, жавоб беради. Ҳаётда турфа хил табиатли кишилар учрайди. Кимдир умр мазмунини еб-ичиш, кийинишда кўрса, бошқа биров ҳаётдан кайф-сафо, завқ-шавқ олишни ўзига бирдан-бир мақсад деб билади. Шундай кишилар ҳам борки, одамларга яхшилик қилиш ва яхши ном қолдириш мақсадида ҳаёт кечиради ва бир умр шунга қатъий риоя қилишга интилади. Бошқача айтганда, доимо ҳалолликни ўзига касб қилиб олади. Хуллас, инсон ақл-фаросат билан ҳаётда ўзига бир мақсадни кўндаланг қўйиб, уни рўёбга чиқариш ниятида кечаю-кундуз тиниб-тинчимайди. Немис файласуфи Ҳенрих Ҳейни **"Иш билан машғул бўлмаган одам ҳеч қачон чинакам бахтга эришолмайди, ишёқмаснинг қиёфасида сиз доимо норозилик ва лоқайдлик аломатини кўрасиз"**, деган экан.

Табиийки, инсонга жуда оз умр берилган. Шуни ҳам кимдир ўзига ёки бошқаларга қайсидир маънода манфаат етказадиган амаллар билан безамас экан, ҳали уни етук ва баркамол инсон дейишга тил бормайди. Бир танишим ўғлини доим тергаб, деярли ҳар кечкурун нима қилганигача сўраб-суриштирар экан. Буни менга айтиб берганда, унга болани ўз ҳолига қўйган яхши эмасми, у безиб қолиши мумкин-ку, дея ўз фикримни айтдим. У эса болани ёшлигидан тартиб билан ишлашга ўргатилмаса, ёши улғайганда пала-партиш иш қиладиган бўлиб қолади, деди. Ўйлаб кўрилса, унинг гапида ҳам жон бор. Бир файласуф "Вақтни бой бериш ўз-ўзини қатл қилиш билан баробар", деганда вақтни қадрлаш, уни бекордан-бекор бефойда ишларга совурмасликни назарда тутган. Илгари замонларда ўтган аждодларимиз ҳаётини кузатганда тирикликнинг ҳар бир дақиқасини қадрлаш ва ундан унумли фойдаланишга ҳаракат қилиб яшаганларини билиб олиш мумкин. Жумладан, Абу Райҳон Беруний, Имом Бухорий, Абу Али ибн Сино ва Алишер Навоийлар яратган илмий-бадиий кашфиётлар ақлни лол қолдиради. Албатта, бунга эришиш ўз-ўзидан амалга ошмаган. Бугунги кунда ўша замонда яратилган илмий-бадиий асарларни ҳатто ўқиб ўрганишга ҳам бир инсон умри камлик қилиши кишини ҳайратлантиради, холос. Бунга бирдан-бир сабаб нима деган саволга ҳар ким турлича жавоб бериши мумкин. Энг аввало, ул зотлар инсонга оз умр берилгани ва унинг ҳар бир лаҳзаси олтинга баробар эканини теран ҳис этганлар ва бунга ҳеч қачон лоқайд қарамаганлар.

Мутахассис олимлар инсон миясини текшириб кўрганда, одамзот унинг жуда кам қисмидан фойдаланиб, кўп қисмидан умуман фойдаланмасдан дунёдан ўтиб кетишини аниқлашган экан. Демак, инсонда ички-ботиний ақл қуввати мавжуд бўлиб, буни ҳаётга кўпроқ тадбиқ қилиш учун фақат ҳаракат, интилиш ва изланиш орқали кўзланган мақсадига эришар экан. Айниқса, кейинги пайтларда баъзи бир ёшлар табиати ва хулқ-атворига енгил ҳаёт кечиришга интилиш, кайф-сафога ружу қўйиш, ялқовлик, дангасалик ва ҳафсаласизлик сингари иллатлар кўзга ташланмоқдаки, бу кишини ўйлантиради. Бир файласуф ёзувчи "Карта ўйини ақлий инқирознинг яққол нишонасидир. Одамлар фикр алмашишга қурблари етмаса, карта ўйнашади", деганда умрни бекорчилик билан ўтказишнинг асосий сабабини кўрсатиб берган. Ҳолбуки, ақл ва тафаккур эгалари шу қисқа умр унга шунчаки берилмаганини ва буни бирон фойдали ишга сарфламасдан яшашни тасаввур ҳам қиломаганлар. Чунки улар ҳар кун, ҳар соат ва ҳар дақиқа сайин умр биносидан бир ғишт кўчиб тушаётгани ва тириклик қуёши тобора йўқлик уфқига оғиб бораётганини чуқур ҳис этганлар. Шунинг учун ҳам ҳаётдан нолиб, ҳеч нарса қилолмасдан юрибман, вақтим етмаяпти деган кишини учратганда бунга сабаб ўзининг ялқов ва дангасалиги эканини билиш қийин эмас. У келтирган далил ва баҳоналарнинг ҳеч бири ўзини оқламайди. Инсон бир мақсад сари интилса, албатта, унга имконият топиши аниқ. Энг ёмони, бемақсад яшаш ва ҳавойи ҳаёт кечириш ўзига ўзи жиноят қилиш билан баробар эканини тўғри англаб олмоғи керак. Ҳозирги замонда инсон ҳаёт кечириши учун жуда кўп қулайлик ва имкониятлар пайдо бўлди. Айниқса, ёшлар ўз билим ва қобилиятларини юзага чиқариш, замонавий касб-ҳунарларни эгаллашлари учун барча имконият ҳамда шарт-шароитлар яратилган. Кўпгина ёшлар ана шу имконият ва шарт-шароитдан оқилона фойдаланиб, дунёнинг ҳавасини келтирмоқда.

Аммо улар орасида шундай имкониятларни қўлдан чиқармаслик ўрнига тунги қаҳвахона ва билярдхоналарда ўйин-кулгу ва кайф-сафо қилиб, енгил ҳаёт ва маишатга муккасидан кетиб умрининг энг қимматли дамларини бой бераётганини кўрганда ачинмасдан бошқа чора топмайсиз. Зеро, ёшлар ҳаёт ва умр ўзига инъом ва неъмат эканини тушунмайди ёки тушунишни истамайди. Бундан кўра, ҳеч бўлмаса, бирон бир касб-кор ёки ҳунарнинг бошини тутса, бир куни ўзига фойдаси тегиб қолиши мумкин-ку. Шу боис умрнинг ҳар бир лаҳзаси ғанимат. Инсон учун энг катта бахт ғафлат уйқусидан уйғониб, ўзининг ким эканини ва қўлидан нималар келишини тўғри англаб олмоғи ва шунга интилиб яшашдан иборат. Бунинг маъносини англаган инсонларни бу дунёда энг бахтли инсон дейишга ҳар томонлама ҳақлидирлар.

Бобомурод ЭРАЛИЕВ,
«Инсон ва қонун» мухбири

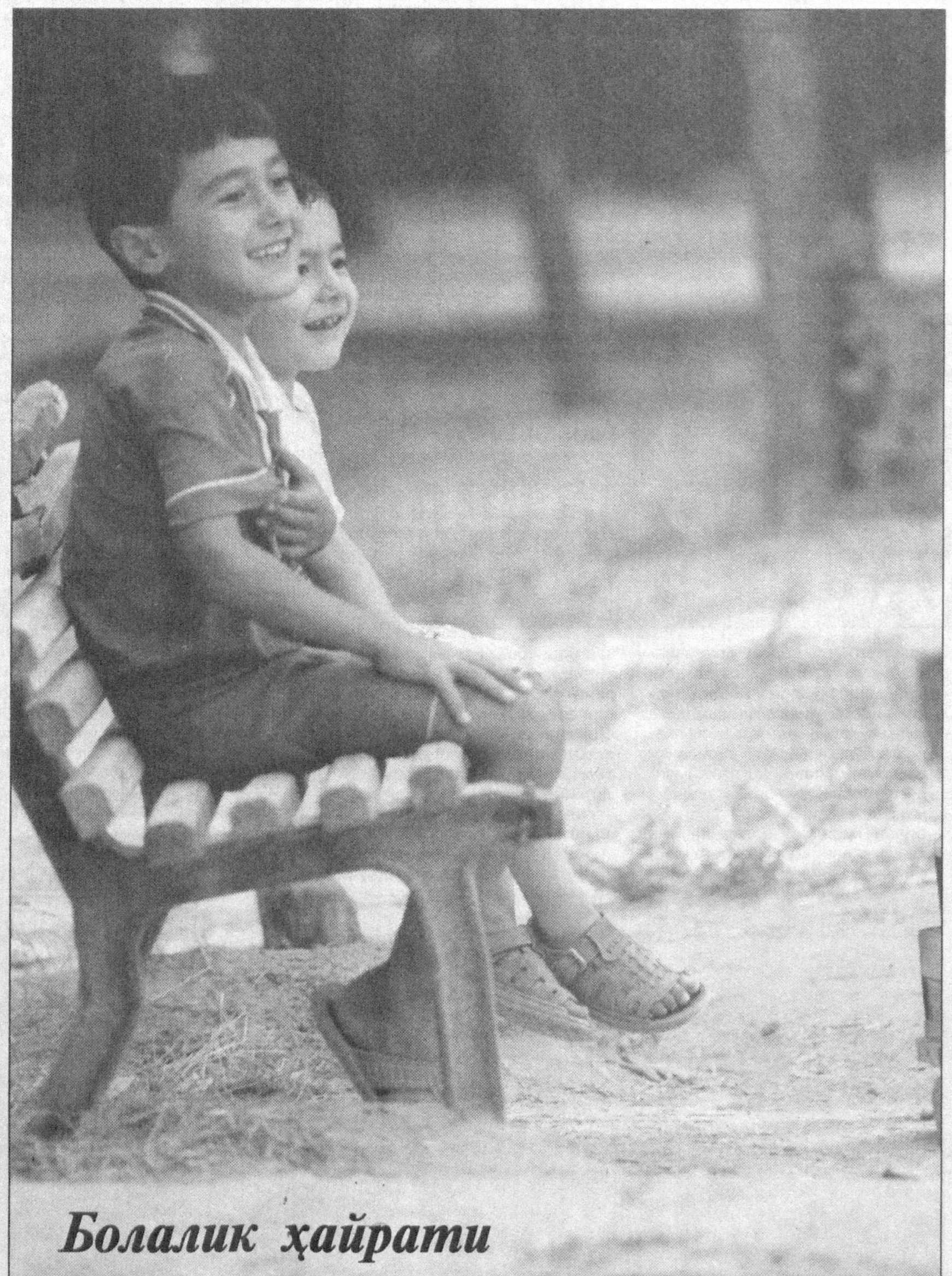

Болалик ҳайрати

УШБУ СОНДАГИ СУРАТЛАР МУАЛЛИФИ АБДУҒАНИ ЖУМАЕВ

Taqdir tarixi

GEORGE WASHINGTON:

БИРИНЧИЛИК ҚИСМАТИ

Кишилик тарихида шундай инсонлар учрайдики, улар ўз тақдирлари билан тарих яратишган. Уларнинг ҳаёти, фаолияти ва ўзига хос фазилатлари кўпчиликни қизиқтириши шубҳасиз. Шуни ҳисобга олиб, таҳририят янги рукн очишга қарор қилди. Унда машҳур кишилар ҳаёти ва фаолиятига оид туркум мақолалар чоп этиб борамиз.

Қуйида Америка Қўшма Штатларининг биринчи президенти Жорж Вашингтон ҳақидаги дастлабки мақола билан танишасиз.

АҚШнинг Вержиния штатида истиқомат қилган Вашингтонлар оиласи асосан деҳқончилик орқасидан рўзғор тебратган. Оила бошлиғи Августин Вашингтоннинг (Жоржнинг отаси) ҳаёти жуда қийин кечган. Биринчи хотинидан бевақт айрилганидан сўнг Августиннинг аҳволи янада ёмонлашади. Шунга қарамасдан Августин Бетти, Жанн, Чарлесс исмли ўғилларига ҳам оналик, ҳам оталик қилишга ҳаракат қилди. Орадан маълум вақт ўтгач, Августин Вашингтон Марри Болл исмли аёлни учратиб қолади ва у билан ҳаётини боғлайди. Орадан бир йил ўтар-ўтмас, яъни 1732 йилнинг 22 февралида Вержиния штатида яшовчи Вашингтонлар оиласида ўғил фарзанд дунёга келади. Августин ва Мерри боласига Жорж деб исм қўйишганида, бу гўдак бир кун келиб ўзидан ўчмас из қолдирадиган шахсга айланишини хаёлларига ҳам келтирмаган эди. Жорж ёшлигидан меҳнатсевар, тиришқоқ, ҳамма нарсанинг қадрига етадиган инсон бўлиб вояга ета бошлайди. Бу пайтда Америкада аҳолининг кўпчилик қисми саводсиз бўлиб, мамлакатнинг ташқи дунё билан алоқаси деярли узилиб қолган ва бунинг устига фуқаролар ўртасида қонли тўқнашувлар авж олган эди. Августин ўғлини 6 ёшдан бошлаб мактабга қўяди. Жоржнинг мактабда энг яхши кўрган фани математика бўлган. Адабиёт, тарих, чет тили каби фанларни эса унчалик хуш кўрмасди. Жорж бўш вақтида рақсга тушиш, ов қилиш ва қайиқда сузишни ёқтирган. Шу тариқа 15 ёшли Жорж Вашингтон ўрта мактабни тамомлади. Отаси Августин "ўғлим мактабни тамомласа, Англияга ўқишга юбораман" деб ният қилиб юрган эди. Аммо кутилмаганда Жорж отасидан ажралиб қолди. Шундан сўнг оиладаги барча ташвиш ва отасининг деҳқончилик ишларини давом эттириш 15 ёшли Жоржнинг зиммасига тушди.

Ана шу вақтдан бошлаб Жорж Вашингтоннинг ҳаётида туб ўзгаришлар юз бера бошлади. Тез орада Жорж армия хизматига чақиртирилади ва ўша йили (1751 йил) лейтенант унвонига ҳам сазовор бўлади. Буни қарангки, 22 ёшли Жорж халқ орасида уддабурон фермер, тадбиркор ва ҳақиқий ҳарбий инсон сифатида обрў-эътибор қозонди. Жорж йигирма олти ёшида, яъни 1759 йилнинг 6 январида ўзидан 6 ойлик катта Марта исмли бева аёлга уйланади. Афсуски, Марта Жоржга фарзанд туғиб бера олмайди.

Жорж Вашингтоннинг сиёсий фаолияти ва ном қозониши ўша даврнинг машҳур кишилари, хусусан, Томас Жефферсон, Патрик Хенри, Ҳамилтонлар билан боғлиқ. Шуниси аҳамиятлики, Жорж АҚШ Конституциясининг ишлаб чиқилишида бевосита раҳбарлик қилиб, мамлакатда биринчи бўлиб президентлик давлат бошқарувини жорий этди. Президентликка номзод сифатида икки киши кўрсатилди. Улардан бири Жорж Вашингтон бўлса, иккинчиси Жонн Адамс эди.

Ниҳоят, 1789 йилнинг феврал ойида мамлакатда биринчи марта президентлик сайлови ўтказилди. Сайлов натижаси ўлароқ Жорж Вашингтон 69 сайловчидан 69 овоз олиб президентликка, Жонн Адамс эса 34 овоз билан вице-президентликка сайланди. Жоржнинг президентлик фаолияти давомида мамлакатда аста-секин барқарорлик ўрнатилиб, қулликни, инсон қадр-қимматини пастга урадиган турли хил ҳаракатларга барҳам берилди. Жорж Вашингтон "Қачонки аҳолини саводли, билимли, бир сўз билан айтганда, маърифатли қилсакгина, ривожланиш бўлади", деган шиорни ўртага ташлади ва уни давлат сиёсатининг асосий йўналишига айлантирди.

Жорж Вашингтоннинг халқпарварлиги шунда эдики, у ҳар куни ўз хонасида юзлаб одамларни қабул қиларди. Шу сабабли ўша давр одамлари уни "миллатнинг ишончли отаси" деб аташарди.

1799 йилнинг 14 декабр куни қишнинг совуқ кунларида Жорж қаттиқ шамоллади. Шу куни кечаси хотини Мартани уйғотиб нимадир демоқчи бўлди-ю, аммо...

Умрининг тобора оз қолаётганини сезган Жорж врач чақиришга ҳам рухсат бермади. Эртаси куни атрофидаги кишиларга "Мен ҳақимда қайғурманг. Фақатгина бу дунёдан тинчгина кўз юмсам, бас", дея 67 ёшида боқий дунёга рихлат қилди.

Америка халқи содиқ фарзандининг фидокорона меҳнатларини муносиб баҳолади. Америка Қўшма Штатларининг пойтахти унинг номи билан атала бошланди. Бугунги кунда пойтахт Вашингтонда Жорж Вашингтон ва унинг оиласи ҳаётини эслатиб турувчи мажмуа барпо этилган.

Хўш, нима учун Америка халқи Жорж Вашингтонни бу қадар ҳурмат қилиб, иззат-икром кўрсатади?

Бунинг сабаби қуйидагича: биринчидан, **Жорж Вашингтон мамлакатни ўз вақтида таназзул ҳолатидан олиб чиқиб, мустақиллик сари етаклаган биринчи давлат арбоби ҳисобланади.** Иккинчидан, **Вашингтон давлат бошқарувининг Президентлик институтини жорий этди.** Учинчидан, **Вашингтон мамлакатнинг биринчи ва унутилмас президентидир.**

Энг асосийси, Жорж Вашингтон ҳаёти миллат ва ватанга фидойиликнинг ажойиб намунаси сифатида кўпгина авлодларга сабоқ бўлиб қолади.

Ҳусан ТУРСУНОВ тайёрлади

Ajab savdolar

ҲАҚИҚАТ КИМ ТОМОНДА?

(Давоми. Боши учинчи бетда.)

Ушбу Низомлар намунавий шаклда бўлгани сабабли тавсиявий хусусиятга эга. Қолаверса, акциядорлик жамияти бошқаруви раиси (директори ва ҳ.к) лавозимига тайинланадиган шахс номзодининг Кузатув кенгаши томонидан ўрганиб чиқилишининг мажбурийлиги **"Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"**ги Қонунда ҳам, "Пешку автожамланма" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти Низомида ҳам белгиланмаган.

Санаб ўтилган қонун талабларига яна шуни қўшимча қилиш жоизки, 4 сентябр куни ўтказилган "Пешку автожамланма" очиқ акциядорлик жамиятининг умумий йиғилишида давлат улуши ҳисобидан "Бухоротранс" акциядорлик уюшмаси вакили Р.Камолов 25 фоизлик 433 дона акция билан қатнашган. Бошқа акциядорлар эса 736 дона акция билан иштирок этишган. Шу тариқа йиғилиш кворуми 67,5 фоизни ташкил этган. Йиғилишда жамият бошқаруви раислигига номзодлар кўрсатилиб, овоз бериш ҳуқуқига эга бўлган 37 фоизлик 433 дона акция М.Мавлоновга, 63 фоизлик 736 дона акция Ғ.Атоевга овоз берган. Бу эса **"Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"**ги Қонуннинг 66 ва 75-моддалари талабларига мосдир. Демак, Н. Тошеванинг шикоят хатида ёзилганидек, Ш. Каримов ва М. Мавлонов томонидан "Пешку автожамланма" очиқ турдаги ҳиссадорлик жамияти акциядорларининг қонуний ҳуқуқлари поймол этилаяпти, дейишга асос бор.

Қолаверса, М. Мавлоновнинг ҳиссадорлик жамияти умумий йиғилишга ҳисобот бермаганининг сабаби ҳам кўпчиликни қизиқтиради. Шикоят хатида айтилишича, жамиятнинг 6 миллион сўмдан ортиқ муддати ўтган дебиторлик ва 7 миллион сўмга яқин солиқ қарзи бор экан. Биргина солиқ тўлови бўйича тўланиши лозим бўлган устама 2 миллион сўмни ташкил этибди. Бу ҳолдан ташвишланган Кузатув кенгаши Низомга биноан жамиятнинг 2001 йилдаги фаолияти бўйича аудитор текшируви тайинлаган. Аудитор текшируви жамиятнинг асосий мулк воситаларининг катта қисми ноқонуний равишда сотиб юборилгани ва ҳисобдан чиқарилганини кўрсатган. Бухоро шаҳрида жойлашган "Бухороконсаудитинформ" аудиторлик фирмасининг аудитори Р. Қодирова томонидан имзоланган ҳисоботда уларнинг узундан-узун рўйхати келтирилган. Шикоятчининг билдиришича, Ш. Каримов ва М.Мавлоновнинг акциядорлар ва Ғ. Атоевга тўсқинлик қилиши ортида ана шу қонунбузарликни хаспўшлаш мақсади турибди. Чунки "Бухоротранс" ҳиссадорлик уюшмаси бошқаруви раисининг шу йил 15 феврал куни чиқарилган 10-сонли буйруғи билан "Пешку автожамланма" очиқ турдаги акциядорлик жамияти балансида бўлган айрим асосий воситалар асоссиз равишда ҳисобдан чиқарилган. Устига устак, М. Мавлонов жамият кузатув кенгаши ва акциядорларнинг розилигисиз бир қанча автомашиналарни сотиб юборган. Ушбу ҳаракатларнинг қанчалик қонунийлиги бўйича кузатув кенгаши томонидан Давлат Мулк қўмитаси ва унинг Бухоро вилоят ҳудудий бошқармасига мурожаат этилган. Бошқарма бошлиғи имзоси билан йўлланган жавоб хатида ёзилишича, Ш. Каримов ва М.Мавлоновнинг ушбу ҳаракатлари **"Акциядорлик жамиятлари ва акциядорларнинг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш тўғрисида"**ги Қонуннинг 12-моддаси ва Вазирлар Маҳкамасининг шу йил 26 март кунидаги 97-сонли қарорининг 5-банди талабларига зиддир.

Кўриниб турибдики, шикоятчи Н. Тошеванинг саволида жон бор. Албатта, бу ҳали бир томон — Н. Тошева тақдим этган ҳужжатлар асосида чиқарилган нисбий хулоса. Таёқнинг икки учи бўлгани каби бу ёқда иккинчи томон — Ш. Каримов ва М. Мавлоновнинг ҳам манфаатлари ва важлари турибди. Эҳтимол, улар Н. Тошеванинг шикоятига қарши далиллар тақдим этишса, ажаб эмас. Шу боис Ш. Каримов ва М. Мавлоновнинг хатти-ҳаракатлари қонунга нисбатан зўравонлик экани ёки эмаслиги тўғрисида якуний сўз айтишга ҳаққимиз йўқ. Бу масалани мутасадди ташкилотлар эътиборига ҳавола этамиз. Мақола аввалида тилга олинган умумий саволга эса "айрим сунъий тўсиқларга қарамай мамлакатимизда тадбиркорлик ва мулкдорлик дадил тараққий этмоқда" деб қатъий тарзда жавоб беришга жазм қилдик. Ўйлашимизча, бу жавобни исботлашнинг ҳам, изоҳлашнинг ҳам ҳожати йўқ.

Холли НОРБОЕВ,
журналист

Qilmish-qidirmish

ЎҒРИЛИКНИНГ ИЛДИЗИ

Кўр кўрни қоронғида топади, деб бежиз айтишмаган экан. Ҳеч қаерда ишламайдиган, лекин кайфу сафодан бўшамайдиган Нодир билан Миробид ёз кунларининг бирида Андижон шаҳридаги Нодирабегим номидаги маданият ва истироҳат боғида учрашиб қолишди. Иккаласи ҳам ширакайф эди. Яна ичишди, тасодифан учрашиб қолганини «ювишди».

Гарчи улар ўлардек маст бўлишса-да, бирдан миялари ўз фойдасига ишлаб қолди. Биринчи бўлиб, Нодирнинг кўз олдига шу яқин атрофдаги автомобилларга ёнилғи қуйиш шаҳобчаси (АЁҚШ)да савдо пулларини санаб ўтирган оператор келди. Шундай қилиб икковлон маст-аласт ҳолда АЁҚШ га кириб келишди.

Аввалига Миробид учун Нодир оператор Акбаралидан қарз сўради.

— Мана, ёнимда уч минг сўм пул бор экан, шуни ишлатиб туринглар, — деди Акбарали очиқ кўнгиллик билан.

Улар уч минг сўм пулни олиб чиқиб кетишаётганда, Нодир кутилмаганда шундай деб қолди:

— Миробид ака, бу ерда пул кўп, уни олиб чиқиб кетмасам бўлмайди. Фақат сиз Акбаралини ушлаб турсангиз бўлди...

Улар изига қайтиб, оператордан яна пул сўрашди. Аммо у бошқа пулим йўқ, деб оёқ тираб туриб олди. Шунда Миробид Акбарни бўйнидан маҳкам ушлаб турди. Нодир эса унинг чўнтакларини ковлаб, сандиқнинг калитини олди.

Нодир дарҳол нариги хонага кириб, чироқни ўчирди-да, темир сандиқни очиб, унинг ичидаги пулларни оқ дуррага тугиб чиқди. Бу орада Акбарали амаллаб Миробиднинг қўлидан қутулиб чиқди ва қочиб қолди.

Икки ўғри эса пулларни олиб, «Бўстон» даҳаси атрофидаги адирликка чиқиб кетишди. Улар овлоқ бир жойда тунни ўтказишиб, эрталаб Андижон шаҳрининг «Янги бозор»ига келишди. Аввалига нонушта қилишиб, сўнгра бозор айланишди. Ўзларига алламбало қимматбаҳо кийимлар олишди. Текин пулни сарфлаш осон-да. Аммо уларнинг югургани узоққа чўзилмади. Уларни тушликда маишат қилиб ўтиришганда, тўсатдан келиб қолган милиция ходимлари қўлга туширишди. Икковлон АЁҚШдан оз эмас, кўп эмас 640 минг сўм пулни ўмаришган экан.

Текин луқма тешиб чиқади, албатта. Тоғни урса талқон қиладиган йигитлар энди умрининг анчагина қисмини темир панжара ортида ўтказадиган бўлишди.

Буёғини сўрасангиз, Нодирбек Азизов илгари ҳам Жиноят Кодексининг 104-моддаси 1-қисми билан судланиб, Амнистия туфайли озодликка чиққан эди. Миробид Каримқуловни нима жин урди?!. Ахир, у икки норасида гўдакнинг отаси, оила бошлиғи эди.

Аслида иккаласининг ҳам ўғирлик — юзи қоралик сари қадам ташлашига ичкиликбозлик сабаб бўлган. Бунинг устига улар шу пайтга қадар ҳеч қаерда ёлчитиб ишлашмаган. Бугун тадбиркорликнинг, ҳалол пул топишнинг минг бир хил йўли борку?! Иккаласи ҳам Андижон туманидаги «Ёрбоши» қишлоқ фуқаролар йиғини ҳудудида истиқомат қилади. Бу ҳақда қишлоқ ва маҳалла фуқаролар йиғини, туман ҳокимлиги ўйлаб кўрадиган вақт аллақачон етди.

Умида ИМОМОВА,
ҳуқуқшунос

КЕЛИНГ, КУЛИШАЙЛИК

Бир қария роҳибга мурожаат қилди:

— Ҳазрат! Худонинг иноятини қарангки, мен саксон ёшдаман. Хотиним ўн саккизда. Қўчқордай ўғил туғиб берса бўладими?

— Бўтам, — деб жавоб берди роҳиб, — ёшлигимда кўп саёҳат қилганман. Бир куни рўпарамдан йўлбарс чиқиб қолди. Қўлимдаги ҳассани милтиқдек ўқталиб, «пақ!» дегандим, йўлбарс «гуп» этиб йиқилди.

— Бу ҳам Худонинг иноятибўлган экан-да!

— Йўқ, бўтам. Орқамдан милтиқ кўтарган ҳақиқий овчи бор экан...

* * *

Бир одам врачга дебди:

— Хотиним оғир ётибди, ёрдам беринг!

— Зулук бериб кўрмадингизми?

— Бериб кўрдим. Учтасини еди. Қолганини емайман деб оёқ тираб туриб олди...

Jinoyat va jazo

ҚУТУРГАН ҚОТИЛ

Дунё бино бўлибдики, эзгулик ва ёвузлик ўртасидаги кураш тинган йўқ. Гарчи бу курашда ҳар гал эзгулик, адолатнинг туғи баланд келса-да, ёвузлик ҳам турфа шакл-шамойилга кириб ўз умрини узайтиришга ҳаракат қилиб келган.

Энг даҳшатлиси, ана шу ёвузликлар тепасида ҳам одамзод боласи турган.

Қуйида ана шундай даҳшатли бир жиноят тафсилоти ва унинг фош этилиши ҳақида ҳикоя қиламиз.

1996 йил 3 апрелда АҚШнинг Биллингса шаҳрида (Монтана штати) ашаддий қотил ва террорчи Унабомбер қўлга олинади. У ўзининг ёвуз хатти-ҳаракати билан кейинги 18 йил ичида бутун Американи қўрқув ва таҳликага солган. Ҳайратли томони шундаки, у ҳар гал ваҳшийликни ўзидан бирон бир из қолдирмасдан содир этиб, сирли тарзда ғойиб бўлаверган.

Унабомбер қўлбола бомбани биринчи марта 1978 йил 28 майда Эванстоун шаҳридаги университетда портлатган. У бомбани махсус қутига жойлаб, гўёки совға тарзида университетга жўнатган. Қутини очиб кўраётган полиция ходими портлаш натижасида енгил жароҳат олган. Шундан сўнг қотил томонидан етти марта портлатиш амалга оширилган ва бу ваҳшийлик оқибатида юзлаб бегуноҳ кишиларга турли хил даражада жароҳат етказилган.

1985 йилнинг 11 декабрида бегуноҳ бир кимса Унабомбернинг илк қурбонига айланади. Гап шундаки, қотил Унабомбер ўша куни замонавий асбоб-ускуна ва техникалар сотиладиган магазин олдида бомба солинган қутини қолдириб кетади. Магазин хўжайини бу қутига кўзи тушиб, уни четга олиб ташлаш ниятида қўлига олади ва шу заҳотиёқ кучли портлаш натижасида дунёдан кўз юмади. Бу ваҳшийликдан нафақат у, балки яна 23 нафар бегуноҳ киши ҳам оғир тан жароҳати олади.

1994-95 йилларда Унабомбер баттар қутуриб кетади. У содир этган ваҳшийлик натижасида яна икки киши қурбон бўлади, юз нафарга яқин киши турли даражада тан жароҳати олади.

Энг ёмони, ўтган ўн саккиз йил ичида Американинг турли ҳудудларида узлуксиз портлашлар рўй бериб туради. ФБР ходимлари бу портлашлар ким томонидан содир этилаётганини аниқлаш, ашаддий жиноятчини қўлга олиш мақсадида қаттиқ қидирув олиб боради, минглаб одамлар текширилиб, ўта жиддий чора-тадбирлар кўрилади.

Аммо буларнинг бирontаси натижа бермайди. Ҳар сафар қотил сирлигича қолиб кетаверади.

Шу ўринда табиий бир савол туғилади: хўш, қотил Унабомбернинг бу ваҳшийликни амалга оширишдан кўзлаган муддаоси нима эди? Ёки у ақлдан озган, қандай хунрезликка қўл ураётганини ўзи ҳам идрок этолмайдиган телба эдими?

Албатта, қотил бу хунрезликларни шунчаки амалга оширган эмас. Аммо унинг ниятини эшитган киши ёқасини ушламай иложи йўқ. Нега деганда, Унабомбер ўзи ясаган бомбаларни портлатиб, бегуноҳ кишиларнинг умрига зомин бўлар экан, бу ваҳшийликдан кўзлаган муддаоси — шундай қабиҳ йўл билан ўзининг замонавий технология тараққиётига қарши эканини намоён этиш бўлган экан.

Қотил Унабомбер ўзининг ёвуз ниятини амалга оширишда усталик билан иш тутардики, ФБРнинг қилни қирқ ёрадиган изқуварлари ҳам унинг изини тополмай доғда қоларди.

1995 йилга келиб, Унабомбернинг юрагида қасос ўти баттар ошган шекилли, у АҚШнинг йирик газеталарига норозилик хатларини жўнатишга тушган. Буни қарангки, унинг ана шу хатти-ҳаракати жиноятнинг фош бўлишига олиб келган.

Гап шундаки, Унабомбернинг қўл билан ёзилган норозилик баённомаси кунларнинг бирида унинг акаси уйидан топилади. Кейинчалик бу ёзув ФБР ходимларининг қўлига тушади. Бу — изқуварларнинг қўлидаги якка-ю ягона далилий ашё бўлиб, ўз навбатида қотилни топиш имконини яратиб берди.

Қисқаси, 53 ёшли поляк муҳожири, математика профессори Теодор Кучинскийнинг ўғли ФБР изқуварларининг эътиборини тортади. У бир неча йил Монтана штатининг гадойтопмас ҳудудида одамлар назаридан четда яшаб келаётган эди.

Охир-оқибат эса, айнан ана шу муҳожирнинг ўғли ашаддий қотил — Унабомбер бўлиб чиқди.

«Ҳаёт ва қонун» юридик журнали ҳамда «Инсон ва қонун» ҳуқуқий газетаси бирлашган таҳририяти жамоаси таҳририят ходими Мадина Абдуллаевага бобоси
АБДУЛЛА бобонинг
вафоти муносабати билан таъзия изҳор этади.

1996 йилнинг январидан нашр этилади

ИНСОН ва ҚОНУН

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИНИНГ ҲУҚУҚИЙ ГАЗЕТАСИ

МУАССИС: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АДЛИЯ ВАЗИРЛИГИ

1998 йил 2 июлда Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00141-рақам билан рўйхатга олинган

Бош муҳаррир: Шодикул ХАМРОЕВ

ЖАМОАТЧИЛИК КЕНГАШИ:

Бўритош МУСТАФОЕВ
Пўлат САМАТОВ
Хуршид СОДИҚОВ
Эркин ҚУДРАТОВ
Аслиддин БОЛИЕВ

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

Шуҳрат ФАЙЗИЕВ
Ғафур АБДУМАЖИДОВ
Ислом ҲАМРО
(Бош муҳаррир ўринбосари)
Холли НОРБОЙ
Нормейли НОРПЎЛАТОВ

Индекс: 646882

«ИНСОН ВА ҚОНУН» газетаси таҳририяти компьютер базасида терилди ва саҳифаланди. А-2 бичимда, 2 босма табоқ ҳажмида, офсет усулида «Шарқ» нашриёт матбаа акциядорлик компанияси босмахонасида босилди. Корхона манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси 41-уй.
Буюртма Г-921. Тиражи — 10.000.
Босишга топшириш вақти - 21.00
Топширилди - 22.30

Навбатчи: Бобомурод РАЙИМОВ
Саҳифаловчи: Жаъфар ЖАББОРОВ
Компьютер операторлари: Мадина АБДУЛЛАЕВА, Дилноза ШОКИРОВА

МАНЗИЛИМИЗ:
700047, Тошкент шаҳри, Сайилгоҳ кўчаси-5.
Тел: 132-14-18 (умумий бўлим), 133-70-65, 133-84-50

Таҳририятга юборилган қўлёзмалар эгаларига қайтарилмайди ва уларга ёзма жавоб берилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқ қилиши мумкин. Факт ва далиллар тўғрилиги учун масъулият муаллифлар зиммасидадир.